

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

Юридичний факультет

(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

кафедра публічного управління та адміністрування

(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

«Допущено до захисту»

В.о. завідувача кафедри публічного
управління та адміністрування

_____ Володимир ЄМЕЛЬЯНОВ

« _____ » _____ 2025 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти

магістр

(ступінь вищої освіти)

на тему:

**ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ:
УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА ТА ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД**

Керівник: кандидат наук з державного управління, доцент
Шульга Анастасія Алімівна

(вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Рецензент: старший викладач
Верба Світлана Миколаївна

(посада, вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Виконала: студентка VI курсу 636М3 групи
Ніколенко Олена Олексіївна

(П.І.Б.)

Спеціальності: 281 «Публічне управління та адміністрування»

(шифр і назва спеціальності)

ОПП: «Державна служба»

Миколаїв – 2025 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ	7
1.1. Поняття та правовий статус ветерана війни	7
1.2. Міжнародне та вітчизняне нормативно-правове підґрунтя державної підтримки ветеранів війни	19
Висновки до Розділу 1	36
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРАКТИКИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ	37
2.1. Сучасні потреби ветеранів війни	37
2.2. Фінансова підтримка та державні програми з соціальної, медичної та психологічної допомоги ветеранів війни	48
Висновки до Розділу 2	57
РОЗДІЛ 3. ХАРАКТЕРИСТИКА ІНОЗЕМНОГО ДОСВІДУ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО АДАПТАЦІЇ ДО УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ	59
3.1. Підхід країн Європи до надання підтримки ветеранам війни: уроки для України	59
3.2. Досвід підтримки ветеранів війни у США та можливість його застосування в Україні	66
Висновки до Розділу 3	70
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	76
ДОДАТКИ	85

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Слово «ветеран» в Україні лунає звідусіль – з екранів телебачення, на вулиці, в органах влади, у чергах в медичних установах, в освітніх закладах, в колі сім'ї, рідних та близьких людей. Це не «новомодне» слово, а сьогоднішні реалії українського народу. Коли ветеран – це не про фізичний стан людини, а про захист Батьківщини, про мужність, біль, про страх і жах, про підтримку, довіру і братерство, про втрати і здобутки, про розпач і надію ...

Чинна влада й керівництво країни, незважаючи на повномасштабну війну, що триває майже чотири роки, окрім щоденного протистояння ворогові, «виживання» в умовах енергетичного й частково інфраструктурного колапсу, постійної роботи на дипломатичній арені, продовжують зосереджувати значну увагу на забезпеченні ветеранів війни повноцінним доступом до необхідних послуг та створенні умов для їх успішної інтеграції у цивільне життя.

З огляду на стрімке зростання кількості захисників і захисниць, які повертаються зі служби, підтримка даної категорії осіб стає одним із ключових напрямів державної соціальної політики, центральним завданням якої є формування комплексної системи допомоги, здатної відповідати як нагальним, так і довгостроковим потребам осіб, які відстоювали незалежність України.

На жаль, в Україні наразі немає комплексної стандартизованої програми реабілітації для ветеранів війни, які повертаються до цивільного життя. Це призводить до епізодичних негативних явищ – конфліктів, непорозумінь у сім'ях, алкоголізму, суїцидів тощо. Проблема із кожним днем загострюється і стоїть вже перед державою як серйозний соціальний виклик. Відповідно зволікання у вирішенні цього питання може спричинити підвищення криміногенної ситуації, зростання навантаження на правоохоронні і правозахисні органи, погіршення взаємин у суспільстві й формування

негативного образу «ветерана», економічну неспроможність і несаможиттєвість ветеранів війни і членів їх сімей.

У цьому контексті особливої ваги набуває вивчення і впровадження іноземного досвіду, адже країни з розвиненими системами підтримки ветеранів мають десятиліттями напрацьовані системи підтримки ветеранів війни, що включають ефективні механізми реабілітації, повернення до цивільного життя, працевлаштування, якісної медичної і психологічної допомоги, а також державно-громадського партнерства. Дослідження такого досвіду дозволить уникнути помилок, яких раніше припускалися інші країни, визначити найрезультативніші інструменти і механізми підтримки ветеранів війни, котрі можна адаптувати до вітчизняних умов, прискорити формування ефективної, цілісної та дієвої ветеранської політики, підвищити якість життя ветеранів війни, забезпечивши їм такий соціальний статус і підтримку, на який вони заслуговують.

Стан наукової розробки теми. Проблематика державної підтримки ветеранів війни представлена у працях низки українських науковців. Загальні питання організації соціального і правового забезпечення, надання фінансової, медичної і психологічної допомоги ветеранам війни висвітлено у роботах: Д.М. Васильєва, С.Б. Єгоричевої, Д.І. Ковальова, С.С. Корольова, Л.П. Медвідя, Є.А. Новікова, В.Й. Пашинського, Ю. П'єцко, Р. Погосяна, С.М. Сухарева, Н.О. Черевко, Б.М. Шамрая та інших дослідників. Питання інтеграції та професійної адаптації ветеранів війни аналізуються у дослідженнях: А.Л. Бейкун, С. Дурсуна, Л.М. Загоруй, І.С. Загоруй, М.В. Каптана, К. Кастро, Дж.Г. Керрінгтона, О.О. Кондратенка, В.П. Кохана, В.В. Топольницького та інших науковців. Водночас варто зазначити, що попри наявність окремих ґрунтовних досліджень, комплексне вивчення вітчизняної практики щодо державної підтримки ветеранів війни у поєднанні з аналізом іноземного досвіду залишається недостатньо розробленим.

Метою роботи є дослідження вітчизняної практики й іноземного досвіду державної підтримки ветеранів війни.

З огляду на поставлену мету сформульовано комплекс завдань, спрямованих на всебічне її розкриття. Зокрема, це:

- розкрити поняття та визначити правовий статус ветерана війни;
- окреслити міжнародне та вітчизняне нормативно-правове підґрунтя державної підтримки ветеранів війни;
- визначити сучасні потреби ветеранів війни;
- проаналізувати фінансову підтримку й охарактеризувати державні програми з соціальної, медичної та психологічної допомоги ветеранів війни;
- розглянути підхід країн Європи до надання підтримки ветеранам війни та виокремити уроки для України;
- узагальнити досвід підтримки ветеранів війни у США та з'ясувати можливість його застосування в Україні.

Об'єктом роботи є державна ветеранська політика.

Предметом роботи є вітчизняна практика та іноземний досвід державної підтримки ветеранів війни.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям даної роботи є комплекс загальнонаукових і спеціальних методів. Для розкриття поняття та визначення правового статусу ветерана війни застосовано формально-логічний метод, метод аналізу, синтезу й абстрагування. Порівняльно-правовий методи використано для окреслення міжнародного і вітчизняного нормативно-правового підґрунтя державної підтримки ветеранів війни. Для визначення сучасних потреб ветеранів війни застосовано статистично-порівняльний аналіз та графоаналітичний метод. Аналіз фінансової підтримки й характеристики державних програм з соціальної, медичної та психологічної допомоги ветеранів війни здійснено із використанням системного, інституційного та структурно-функціонального методів. За допомогою структурного аналізу та системно-аналітичного методу розглянуто підхід країн Європи до надання підтримки ветеранам війни та виокремлено уроки для України. Використання програмно-цільового методу та причинно-наслідкового аналізу дало змогу узагальнити досвід підтримки ветеранів війни у США та

з'ясувати можливість його застосування в Україні. На основі методів узагальнення і групування зроблено відповідні висновки дослідження.

Наукова новизна дослідження. Дане дослідження є самостійною роботою, в якій авторкою отримано результати, що ілюструють сучасну вітчизняну практику й іноземний досвід державної підтримки ветеранів війни. Наукова новизна роботи полягає: в адаптації іноземного досвіду державної підтримки ветеранів війни до українських реалій; у формулюванні способів удосконалення вітчизняної системи підтримки ветеранів війни.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що на основі аналізу вітчизняної і міжнародної нормативної бази, статистичних даних та наукових джерел з питань соціальної політики і публічного управління у кваліфікаційній роботі досліджено вітчизняну практику й іноземний досвід державної підтримки ветеранів війни та сформульовано способи удосконалення вітчизняної системи підтримки вказаної категорії осіб. Результати роботи мають прикладний характер і можуть бути використані: у практичній діяльності органів влади при підготовці змін до нормативно-правових актів, що регулюють соціальний захист ветеранів та їх сімей, а також при розробці програм ресоціалізації, реабілітації та професійної адаптації ветеранів війни; у науково-дослідній діяльності для подальших досліджень щодо адаптації іноземних систем підтримки ветеранів до українських реалій, зокрема в умовах тривалої війни та післявоєнного відновлення; в освітньому процесі при підготовці студентів спеціальностей «Публічне управління та адміністрування», «Соціальна робота», «Психологія».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складає 87 сторінок, основного тексту – 75 сторінок. Список використаних джерел налічує 72 найменування. Робота містить двадцять рисунків та три додатки.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

1.1. Поняття та правовий статус ветерана війни

Незважаючи на багатолітню і важку боротьбу за свободу й незалежність українського народу, за виборювання права бути українцем, говорити українською та творити українською, на сподівання, що таке ніколи не повториться, війна увірвалась до наших осель, розпочавшись як збройний конфлікт на сході держави у 2014 р. Згодом цей конфлікт переріс у повномасштабне військове протистояння між Україною та російською федерацією. Ця війна призвела до значних втрат: щодня гинуть військовослужбовці і мирні жителі по всій території країни; тисячі людей поранені та скалічені, втратили свої домівки, роботу; завдаються нищівні удари по інфраструктурі країни, нищиться культурна спадщина; щомиті вчиняється екоцид, стираються з лиця землі цілі міста і села тощо.

З 2014 р. на сході України було запроваджено правовий режим антитерористичної операції – введено «комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення терористичної діяльності, звільнення заручників, забезпечення безпеки населення, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичної діяльності» [46]. На той час, обрання режиму саме антитерористичної операції, а не війни, було зумовлене потребою забезпечити можливість проведення президентських і парламентських виборів, що було б неможливим за умови запровадження воєнного стану.

Через чотири роки, наприкінці квітня 2018 р. Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від

30 квітня 2018 року «Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях» антитерористичну операцію було замінено на операцію об'єднаних сил [59], яка також мала комплексний характер та передбачала спеціальні військові, організаційні і правові заходи здійснювані «на сході України силовими структурами України з метою забезпечення національної безпеки та оборони, відсічі й стримування збройної агресії російської федерації проти України» [3, с. 520]. Введення такого режим стало новим форматом управлінсько-правового забезпечення діяльності органів влади та силових структур у зоні воєнного конфлікту.

Правовою підставою переформатуванням антитерористичної операції в операцію об'єднаних сил стало ухвалення парламентом на початку 2018 р. Закону України № 2268-VIII «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях». Даний Закон передбачав можливість завершення антитерористичної операції у Донбаському регіоні у зв'язку з введенням воєнного чи надзвичайного стану або через початок здійснення нових заходів із протидії збройній агресії росії. Відповідно до ст. 9 цього Закону планування, організація та контроль за виконанням заходів на тимчасово окупованих частинах Донбаського регіону відтепер покладалися на Об'єднаний оперативний штаб Збройних Сил України, а безпосереднє керівництво силами та засобами Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, залученими до протидії незаконним збройним формуванням та агресії росії у Донецькій та Луганській областях, передавалося командувачу об'єднаних сил, якого призначав Президент України за поданням начальника Генерального штабу. До повноважень Об'єднаного оперативного штабу належали також координація та контроль за діяльністю військово-цивільних адміністрацій у Донецькій і Луганській областях з питань національної безпеки й оборони [55].

Від моменту початку широкомасштабного вторгнення росії в Україну, підрозділи, що брали участь в операції об'єднаних сил, були реорганізовані в

угруповання об'єднаних сил. До його складу увійшли оперативно-тактичні угруповання «Схід» і «Північ», а також частини безпосереднього підпорядкування. У подальшому це угруповання, разом з іншими силами та засобами, що ведуть бойові дії на сході і півдні України, було підпорядковано командувачу Сил оборони України, забезпечуючи єдину систему управління оборонними операціями.

У цих умовах особливого значення набуває питання визначення соціального і правового статусу осіб, які брали безпосередню участь у бойових діях та захисті держави. Саме тому актуальним стає розуміння, хто є ветераном війни в Україні сьогодні, яким є його місце в суспільстві та якими соціально-правовими характеристиками він наділений.

Якщо звернутися до довідкової літератури, зокрема до Словника української мови, поняття «ветеран» тлумачиться у двох значеннях: 1) «досвідчений, бувалий воїн, що брав участь у багатьох боях; 2) людина, що багато років успішно і плідно працює, працювала в якій-небудь галузі, діє, діяла в чомусь» [67, с. 343]. У свою чергу, іноземні словники (наприклад, Оксфордський словник англійської мови) визначають, що ветераном є «особа, яка має тривалий досвід у конкретній сфері» [72].

У різних країнах термін «ветеран війни» тлумачиться по-різному, залежно від особливостей правової системи і форми держави, правової культури й менталітету, історії, формату взаємин війська з цивільним суспільством тощо (див. Додаток А). Рішення про те, хто вважається ветераном війни, ґрунтується на історичному, законодавчому і культурному аспектах тієї чи іншої держави та є логічними для них.

Проаналізовані визначення можна умовно поділити на три групи:

1) сфокусовані – визначення є доволі вузьким і стосується виключно осіб, які були військовослужбовцями та безпосередньо брали участь у конкретних бойових операціях у зонах збройних конфліктів. Такий підхід до тлумачення досліджуваного поняття переважає у Франції і Польщі. Його перевагою є те, що навіть особи, які щойно вступили на військову службу

потенційно можуть вважати себе частиною ветеранської групи. У свою чергу, недоліком такого підходу є те, що називаючи ветеранами осіб, які ще не пройшли військового злагодження (процес тренувань і координації дій військових підрозділів для досягнення максимальної ефективності), знецінюється внесок інших військових, які доклали більше «зусиль» перебуваючи на службі. Також надаючи статус ветерана особам, які звільнені зі служби без «почестей», підривається цінність самого статусу;

2) інклюзивні – визначення стосується всіх, хто проходив службу у збройних силах своєї держави або навіть у міжнародних формуваннях. Така модель характерна для Австралії, Ізраїлю, Великобританії. До прикладу, у «США такий підхід дозволяє називати ветеранами лише тих, хто служив у війську в умовах бойових дій або ж навіть тих, хто служив в умовах бойових дій не менше певного часу та виключно за умов звільнення з військової служби з почестями. Така політика поділяє ветеранів на учасників бойових дій та решту військовослужбовців» [24, с. 6]. До речі, у Німеччині поняття ветерана включає й осіб, які продовжують перебувати на військовій службі, навіть після первинного вступу. Такий підхід має позитивний вплив у контексті підвищення престижу військової професії та наближення її до міжнародних стандартів, однак потребує сталої диференціації всередині категорії ветеранів, щоб уникнути розмиття значення статусу, перевантаження державного бюджету та соціальної несправедливості щодо учасників бойових дій;

3) комплексні – визначення охоплює не лише військовослужбовців, а й інші категорії населення, що могли робити внесок у «воєнні зусилля» у цивільній формі. Також ветеранами вважаються члени сімей військовослужбовців, особи, які перебувають/перебували на утриманні загиблих чи поранених військових. Наприклад, такий підхід використовується у Хорватії. Ключовою перевагою даного підходу є те, пришвидшується розподіл пільгової підтримки, оскільки не має необхідності змінювати чинне законодавство та стикатись з обмеженнями, які передбачає такий процес. Водночас, основний недолік полягає у тому, такі управлінські дії принесуть

лише тимчасовий ефект і не сприятимуть виробленню послідовної, розумної та системної державної ветеранської політики [25, с. 18-20; 31, с. 34-36].

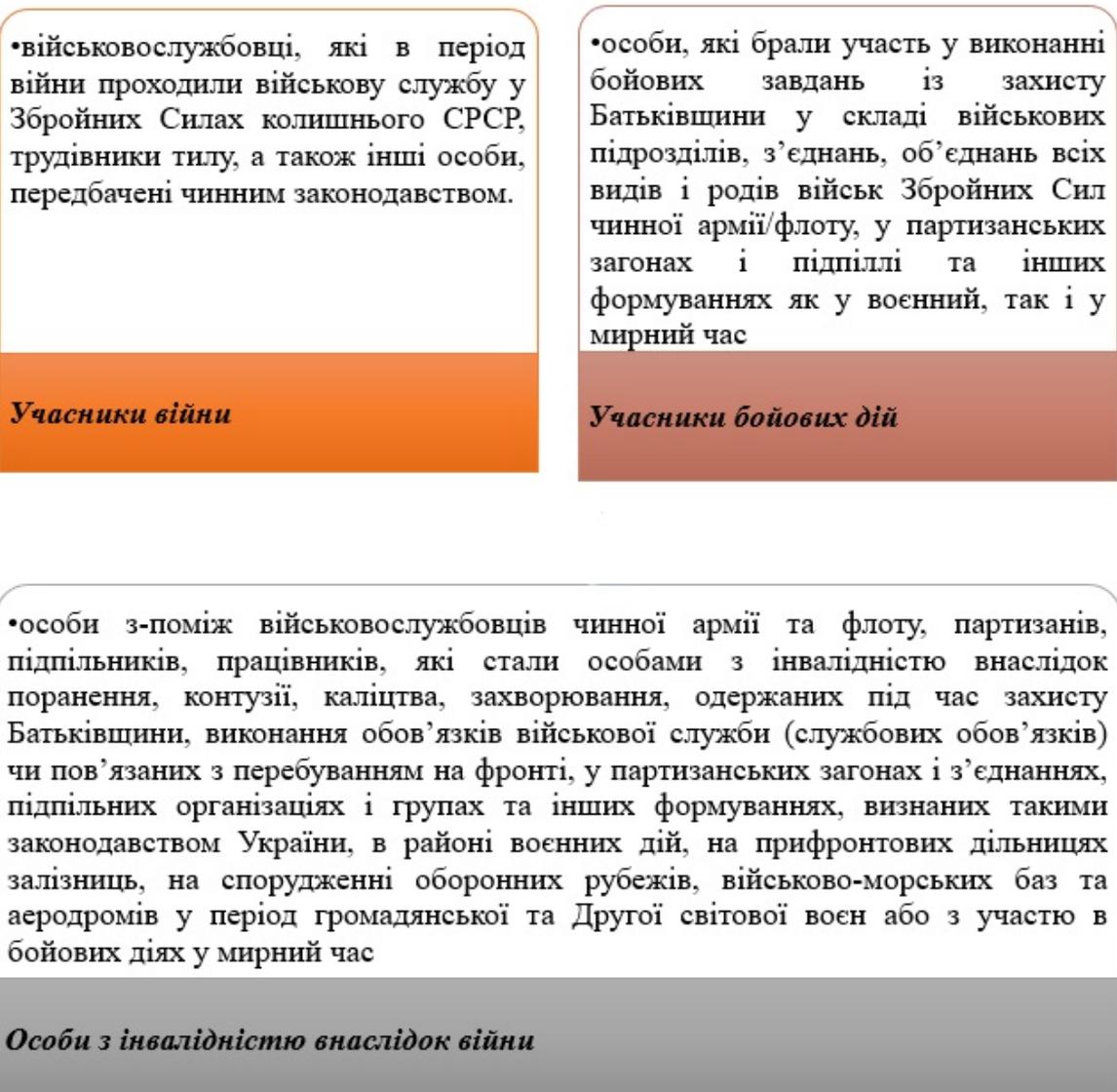
В Україні категорія «ветеран війни» використовують по-різному: у контексті опису людини й у контексті визначення і розуміння виключно її правового статусу.

У сучасному науковому дискурсі поняття «ветеран війни» найчастіше ототожнюють із учасником бойових дій. Така асоціація є цілком природною, адже саме ті, хто безпосередньо брали участь у захисті держави на полі бою, найбільше потребують суспільного визнання, правового статусу і відповідного соціального захисту. Участь у бойових діях пов'язана з високим ризиком для життя і здоров'я, фізичними і психологічними наслідками, що зумовлює необхідність надання таким особам особливого статусу і підтримки з боку держави. Тому закономірно, що у масовій свідомості поняття «ветеран війни», насамперед, асоціюється саме з тими, хто захищав Батьківщину зі зброєю в руках [40].

Якщо звернутись до нормативного закріплення досліджуваного поняття, то відповідно до ст. 4 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 р. № 3551-ХІІ, ветеранами війни є «особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. До ветеранів війни належать: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни» (див. Рис. 1.1) [61]. До речі, зважаючи на таке визначення, більшість вітчизняних науковців вважають, що воно є комплексним і всеосяжним [22, с. 301].

У законодавчо закріпленому визначенні поняття «ветеран війни», основна увага приділяється особам, які здійснювали реальний внесок у захист Батьківщини. При цьому «участь у захисті держави» може мати різні прояви, проте в загальному сенсі воно охоплює безпосередню участь у військових діях з метою захисту територіальної цілісності, незалежності і суверенітету країни. Така участь передбачає не лише наміри чи підтримку, а саме активну діяльність особи у разі загрози національній безпеці, спрямовану на оборону

держави. Водночас, вказана діяльність має здійснюватися відповідно до вимог національного законодавства, яке регламентує порядок проходження військової служби й участі у бойових діях, а також згідно з нормами міжнародного гуманітарного права, що визначає правила ведення війни і механізми захисту прав людини в умовах збройного конфлікту. У зв'язку з цим постає питання щодо форм участі та кола осіб, яких варто вважати такими, що брали чи беруть участь у захисті Батьківщини. Виникає також дискусія щодо того, чи можуть цивільні захисники, волонтери, постраждалі внаслідок бойових дій, а також учасники Революції Гідності бути віднесені до категорії ветеранів війни [43, с. 110].

Рис. 1.1. Особи, які мають статус ветерана війни

Ще одним важливим елементом, що формує зміст поняття «ветеран війни», є участь у бойових діях за межами власної держави. Це поняття є доволі багатограним і охоплює широкий спектр ситуацій, що виникають з різних підстав – від міжнародних збройних конфліктів до боротьби з тероризмом, окупацією чи анексією територій. З позиції міжнародного гуманітарного права, застосування сили на території іншої держави може бути правомірним лише у суворо визначених випадках, таких як самооборона або захист міжнародної безпеки та правопорядку. Так, відповідно до Конвенції IV Гаазького універсального договору про закони і звичаї війни на суші 1907 р. (для України цей документ набув чинності 24 серпня 1991 р.), військові дії можуть вважатися допустимими лише за умови самооборони або забезпечення міжнародного порядку, коли дипломатичні інструменти є недосяжними або виявилися неефективними [1].

Орім того, міжнародне право встановлює певні обмеження на масштаби та методи ведення збройних дій, серед яких заборона атак на цивільні об'єкти, житлові будівлі, освітні і медичні заклади, а також інші об'єкти, що не мають військового значення. Разом із тим, на думку Р. Погосян, яку ми поділяємо, саме формулювання «участь у бойових діях на території інших держав» є недостатньо конкретним, оскільки не враховує можливості участі громадян у збройних конфліктах, які не визнаються Україною або є незаконними з точки зору національного чи міжнародного права [43, с. 110].

На жаль, діюче вітчизняне законодавство є застарілим щодо визначення поняття «ветеран війни» і тих категорій громадян, які до нього належать. За нормами ст. 5-7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» налічується приблизно п'ятдесяті категорій осіб, які мають статус ветеранів війни, хоча більша частина з них – це не безпосередні сьгоднішні захисники країни, а особи, які працювали в тилу або навчалися у період Другої світової війни, оскільки законодавство регламентує права ветеранів не лише діючих військовослужбовців, а й ветеранів інших воєн, в яких брали участь громадяни України [61].

Тобто наразі чинне законодавство пов'язує надання статусу ветерана війни з участю особи у захисті Батьківщини під час конкретних військових конфліктів, що відбувалися у визначені історичні періоди. Інакше кажучи правовий статус ветерана війни фактично залежить від часових меж тієї чи іншої війни. Проте такий підхід має суттєвий недолік – він призводить до необ'єктивного порівняння внеску військовослужбовців, які виконували свій обов'язок у різний час (як під час антитерористичної операції, операції об'єднаних сил, так і у період повномасштабної війни з боку країни-агресора росії). Попри те, що всі вони брали участь у бойових діях, захищали державний суверенітет та територіальну цілісність, відстоювали свободу і незалежність, їх поділяють на різні категорії, що, у свою чергу, зумовлює нерівність у наданні компенсацій, соціальних гарантій і пільг, як самим захисникам, так і членам їх сімей [31, с. 35]. Особливо помітною є ця різниця між військовослужбовцями та ветеранами, які виконували свій обов'язок до повномасштабного вторгнення, і тими, хто став на захист країни після його початку. Така ситуація, на думку Є.А. Новікова, з яким ми повністю погоджуємось, «є порушенням принципів рівності і справедливості права соціального забезпечення, проявом дискримінації у сфері соціального захисту щодо ветеранів війни» [38, с. 65].

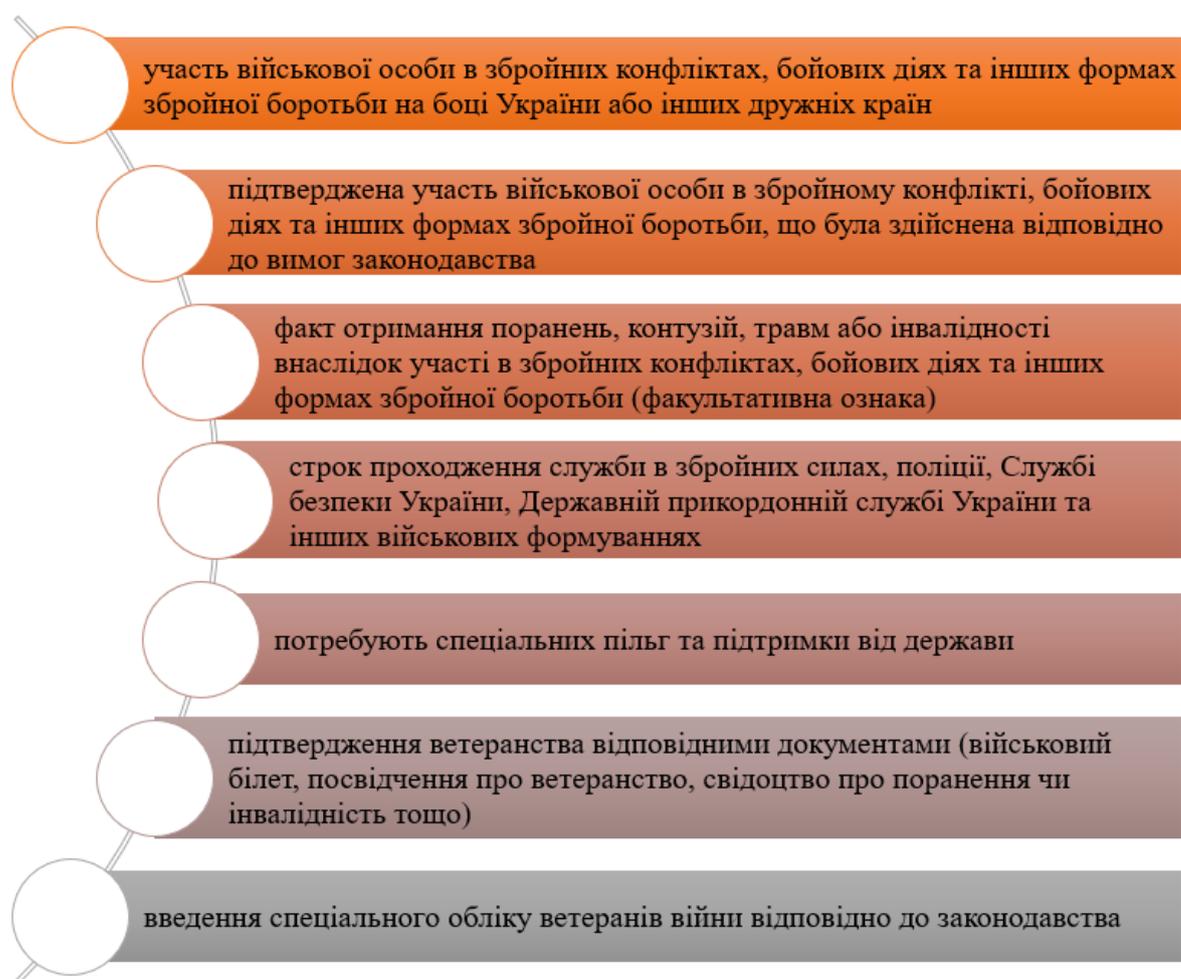
Зважаючи на це, Є.А. Новіков у своїй науковій праці «До питання про правовий статус ветеранів війни та їх трудові гарантії» пропонує тлумачити поняття «ветеран війни» та визначити правовий статус цієї категорії осіб на підставі набутого бойового досвіду, а не часових меж військових конфліктів. Адже, як наголошує дослідник, «вплив бойового досвіду та виконання завдань в зоні бойових дій суттєво відрізняється від іншого досвіду військової служби, навіть під час війни» [38, с. 65]. Саме тому вирішальною рисою приналежності особи до ветеранів війни має бути участь у бойових діях, якими згідно з ст. 1 Закону «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р. № 1932-XII є «форма застосування з'єднань, військових частин, підрозділів (інших сил і засобів) Збройних Сил України, інших складових сил оборони, а також поліції

особливого призначення Національної поліції України для вирішення бойових (спеціальних) завдань в операціях або самостійно під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння)» [54].

Ми вважаємо, що звужене трактування поняття «ветеран війни» дає змогу чітко виокремити саме тих осіб, які безпосередньо брали участь у бойових діях. Інші ж категорії, які наразі прирівняні до ветеранів війни, доцільно наділяти окремими правовими статусами відповідно до характеру та форми їх участі у війні/військових конфліктах. Переконані, що визначення таких статусів і розроблення відповідного правового регулювання має стати важливим завданням українського парламенту у процесі удосконалення нормативного закріплення соціально-правового статусу ветеранів війни.

У свою чергу, Р. Пагосян у своїй науковій праці «Поняття та особливості захисту прав ветеранів війни» пропонує власне визначення поняття «ветеран війни». На думку дослідника, це «особи, які брали участь у бойових діях, антитерористичних операціях та інших формах збройної боротьби із захисту Батьківщини чи в інших бойових діях на території інших держав, відповідно до міжнародних домовленостей, медичні представники, волонтери, інваліди війни, ліквідатори диверсійно-терористичних груп, вояки Української повстанської армії, миротворці тощо, які несуть фізичні та психологічні наслідки щодо участі у цих діях, та потребують спеціальної підтримки й допомоги від держави» (див. Рис. 1.2) [43, с. 112].

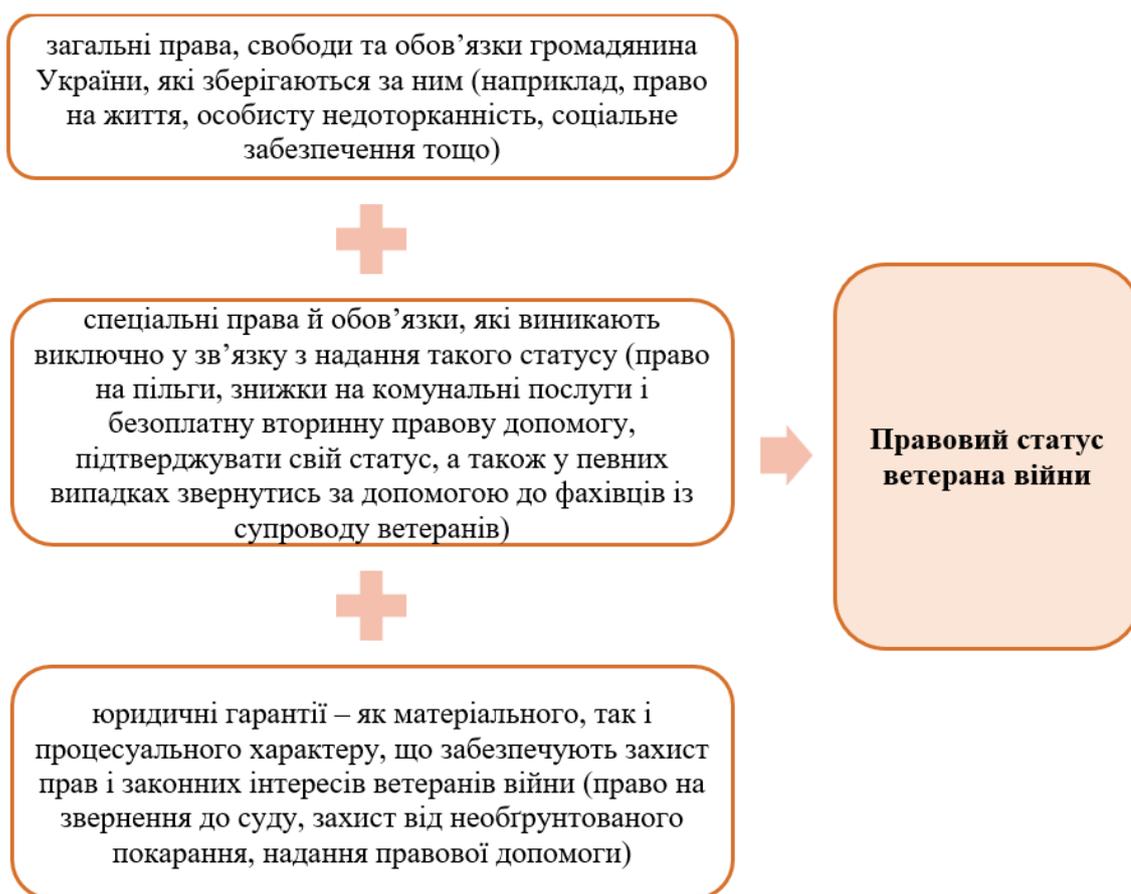
Вважаємо, що визначення досліджуваного поняття запропоноване Р. Пагосяном є цінним у контексті усвідомлення різноманітності осіб, причетних до війни, проте, на наш погляд, для правового застосування воно потребує чіткішої структуризації і конкретизації. Оптимальним підходом може бути не включення всіх цих груп до єдиного поняття «ветеран війни», а створення окремих категорій із власними статусами і рівнями підтримки – з урахуванням характеру участі, ризиків й отриманих наслідків.

Рис. 1.2. Ознаки поняття «ветеран війни» [43, с. 112]

Правовий статус ветерана війни є різновидом спеціального правового статусу, який надається тій чи іншій особі на основі характерних рис притаманних професійній діяльності військослужбовців, яка є особливим видом публічної служби, сукупності їх прав і обов'язків, пов'язаних із виконанням завдань щодо збройного захисту держави [42]. Такий статус – це юридично гарантоване становище ветеранів війни у суспільстві, обумовлене сукупністю передбачених Конституцією України, нормами загального і спеціального військового законодавства прав, свобод і обов'язків, гарантій їх реалізації та відповідальності ветеранів війни як повноправних членів суспільства [41, с. 89].

Таким чином, зміст правового статусу ветерана війни становлять три складові, що детально представлені на Рис. 1.3 [26, с. 443].

Рис. 1.3. Складові елементи правового статусу ветерана війни

Підтвердженням статусу ветерана війни, згідно з ч. 1 ст. 18 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» є посвідчення з відповідним написом, на основі якого надаються відповідні пільги та компенсації. Ветеранам війни також видаються нагрудні знаки [61].

З огляду на вищевикладене можна узагальнити, що ветерани війни в Україні наділені спеціальним правовим статусом, який включає сукупність загальних і особливих прав й обов'язків та систему правових гарантій, покликаних забезпечити належні умови для реалізації і захисту їх прав. Цей статус включає комплекс юридичних механізмів і засобів, що охоплюють кілька ключових напрямів. По-перше, це наявність цілісної нормативно-правової бази, яка визначає права, пільги і соціальні гарантії ветеранів війни. По-друге, це судовий захист ветеранів війни, зокрема щодо питань пенсійного забезпечення, медичного обслуговування, отримання житла, компенсації завданих збитків та інших соціальних гарантій. По-третє, представництво

інтересів ветеранів війни у державних, муніципальних і громадських структурах, діяльність яких спрямована на їх захист і підтримку. По-четверте, комплексна державна підтримка, яка здійснюється через спеціально уповноважені публічно-владні інституції, такі як Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України, Міністерство у справах ветеранів України, Пенсійний Фонд, органи місцевого самоврядування тощо та відповідні громадські об'єднання. По-п'яте, організація і забезпечення доступу до повної і достовірної інформації про права, пільги ветеранів війни, умови їх реалізації та механізми захисту.

Однією з важливих проблем правового регулювання статусу ветеранів війни є недосконалість підходу до визначення їх категорій. У чинному законодавстві такі статуси, як учасник бойових дій, особа з інвалідністю внаслідок війни та учасник війни, розглядаються як взаємовиключні, що означає можливість отримання лише одного з них. Однак поділ за таким принципом, на наш погляд, не повною мірою відповідає реальній сутності правового статусу ветерана війни. Насамперед, суперечливим є виділення категорії «особи з інвалідністю внаслідок війни», адже ця група фактично складається з ветеранів, яким встановлено інвалідність унаслідок воєнних дій. Тобто статус ветерана і статус особи з інвалідністю не виключають один одного, а навпаки можуть існувати паралельно, доповнюючи правовий статус такої особи. Іншими словами особи з інвалідністю внаслідок війни і є ветеранами війни в апріорі. З огляду на це, доцільним є перегляд законодавчого підходу шляхом відмови від окремої нормативної категорії «особи з інвалідністю внаслідок війни». Натомість варто встановлювати базовий статус ветерана війни, а додатково – статус особи з інвалідністю, із зазначенням, що така інвалідність виникла внаслідок саме участі у бойових діях. Вважаємо, що це сприятиме більш справедливому, комплексному і юридично коректному відображенню правового становища ветеранів війни.

Отже, ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. Нормативно закріплений

правовий статус ветерана війни в Україні охоплює не лише визначення їх соціально-правового становища, але і підкріплений комплексом інституційних, правових та інформаційних засобів, механізмів й інструментів, покликаних забезпечити їх соціальний захист та підтримку.

1.2. Міжнародне та вітчизняне нормативно-правове підґрунтя державної підтримки ветеранів війни

На сьогодні в Україні сформована нормативно-правова база, що забезпечує належне правове підґрунтя підтримки ветеранів війни. Це міжнародні документи, національні законодавчі та підзаконні акти, прийняті відповідними органами публічної влади, котрі утворюють певну ієрархічно-впорядковану систему та визначають базові стандарти захисту ветеранів.

До міжнародних нормативно-правових актів, які ратифікувала Україна і які впливають на формування вітчизняної політики щодо ветеранів можна віднести Женевські конвенції, що були підписні 12 серпня 1949 р. на Дипломатичній конференції в ООН, яка тривала приблизно п'ять місяців. Ці конвенції, до яких приєдналися понад 190 держав (майже всі країни світу), охоплюють чотири універсальні міжнародні договори (див. Рис. 1.4) [17; 18; 19; 20].

Сукупність цих міжнародних договорів є фундаментом сучасного міжнародного гуманітарного права, що регулює порядок ведення війни та захист осіб, які постраждали внаслідок збройних конфліктів. У контексті ветеранів війни ці документи мають важливе значення, оскільки містять норми, які забезпечують правовий, соціальний і гуманітарний захист осіб, що брали участь у воєнних діях, а також визначають обов'язки держав щодо їх підтримки.

1. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у регулярних арміях – зобов'язує її учасників збирати на полі бою і надавати допомогу пораненим і хворим супротивника, причому будь-яка дискримінація у відношенні поранених і хворих з причин статі, раси, національності, політичних переконань або релігії забороняється. Усі поранені і хворі, які опинилися у владі супротивника, повинні бути зареєстровані, а дані про них повідомлені тій державі, на боці якої вони боролися. Медичні установи, санітарний персонал і транспорт для перевезення поранених, хворих і санітарного майна користуються захистом, і напад на них забороняється.

2. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, що постраждали в корабельних аваріях, зі складу збройних сил на морі – встановлює правила поведження з хворими та пораненими під час морської війни, аналогічні правилам, передбаченим Конвенцією про поліпшення долі поранених і хворих в регулярних арміях.

3. Конвенція про поводження з військовополоненими – встановлює правила, яких повинні дотримуватися воюючі сторони при поводженні з військовополоненими.

4. Конвенція про захист цивільного населення під час війни – передбачає гуманне поводження з населенням, що перебуває на окупованій території, і захищає його права.

Рис. 1.4. Женевські конвенції 1949 р. [17; 18; 19; 20]

Насамперед, конвенції встановлюють статус комбатантів, військовополонених та осіб, які вийшли з ладу через поранення, хворобу чи інші причини. Це створює основу для подальшого визнання їх особливого правового статусу після завершення війни. Держави, у свою чергу, відповідно до міжнародних положень, зобов'язані забезпечити таким особам належне гуманне поводження, медичну допомогу, реабілітацію і соціальний захист, що є ключовим елементом державної підтримки ветеранів [17; 18; 19; 20].

Окрім того, ці конвенції передбачають, що поранені і хворі військовослужбовці мають право на догляд, лікування та евакуацію незалежно від їх статусу чи належності до певної армії. Це положення закладає

міжнародно-правові підвалини для подальшої реабілітації і соціального захисту ветеранів після завершення військової служби. Таким чином, кожна держава-підписант повинна створювати комплексні системи медичної, психологічної, соціальної і професійної реабілітації для осіб, які постраждали унаслідок участі у військових діях.

Також конвенції наголошують на відповідальності держави за дотримання прав військовополонених, включаючи право на гідне поводження, захист честі і гідності, право на зайнятість, освіту, зв'язок із родиною, що є принципами, які актуальні і в післявоєнний період, коли особи повертаються до цивільного життя. Ці принципи трансформуються у національні програми підтримки ветеранів, спрямовані на їх соціальну адаптацію, професійну інтеграцію і психологічну підтримку [17; 18; 19; 20].

З метою оновлення, уточнення і розширення норм міжнародного гуманітарного права, які вже повністю не відповідали новим реаліям збройних конфліктів другої половини ХХ ст. (колоніальні війни, війни за незалежність, внутрішні збройні конфлікти, озброєні партизанські і національно-визвольні рухи, активно відбувався розвиток військових технологій, трансформувалися правила ведення війни) було прийнято три Додаткових протоколи у 1977 р. та 2005 р. (див. Таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

Додаткові протоколи до Женевських конвенцій 1949 р. [12; 13; 14]

<i>Назва</i>	<i>Що регулює</i>	<i>Суть</i>
Протокол I (1977 р.)	Міжнародні війни та визвольні конфлікти	підвищення захисту цивільних і учасників визвольних рухів у міжнародних конфліктах
Протокол II (1977 р.)	Внутрішні збройні конфлікти	уперше в історії встановлено міжнародний захист (гарантії життя, гуманність) людей під час внутрішніх збройних конфліктів
Протокол III (2005 р.)	Захисні емблеми	створення нейтрального гуманітарного символу для захисту медичного персоналу та допомоги.

Сьогодні для України значення Женевських конвенцій особливо актуальне, оскільки вони визначають не лише стандарти захисту військових під час конфлікту, а й окреслюють морально-правові зобов'язання держави перед тими, хто захищав/захищає Батьківщину. Це включає забезпечення ветеранів війни гідним рівнем соціального забезпечення, охороною здоров'я, реабілітацією, правовим захистом і створенням умов для інтеграції у мирне життя.

Іншим міжнародним документом, що створює правову основу для комплексної підтримки ветеранів війни є Європейська соціальна хартія (переглянута), прийнята Радою Європи в 1961 році та переглянута у 1996 р. Ця Хартія «стала визначальним документом для формування єдиних стандартів соціально-економічного забезпечення прав людини на європейському континенті», у тому числі ветеранів війни [70, с. 193]. Хоча Хартія прямо не згадує категорію «ветерани війни», вона «вимагає» від держав-учасниць не лише надати ветеранам базові соціальні гарантії, але й забезпечити їх повну інтеграцію у суспільство, професійну реалізацію, доступ до лікування та гідні умови життя [15]. До речі, саме на положеннях цієї Хартії побудовані сучасні українські програми підтримки ветеранів.

Європейська соціальна хартія формує систему багаторівневої державної підтримки ветеранів, що включає [15]:

<i>Напрям підтримки</i>	<i>Що гарантує Хартія</i>
Соціальний захист	пенсії, пільги, компенсації, страхування
Медична підтримка	лікування, реабілітація, психологічна допомога
Інтеграція та реабілітація	перенавчання, працевлаштування, професійна адаптація
Права осіб з інвалідністю	спеціальні гарантії, допоміжні засоби, безбар'єрне середовище
Житлове забезпечення	соціальне житло пристосоване з урахуванням фізіологічних потреб і фізичних можливостей людини, компенсації
Участь у суспільному житті	залучення до публічного управління, політики, різних громадських процесів, освіти, культури тощо.

З-поміж більш сучасних міжнародних документів з питань державної підтримки ветеранів війни можна назвати Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю, прийнята 13 грудня 2006 р., яка є фундаментальним міжнародним документом, котрий суттєво вплинув на формування державної політики у сфері захисту прав ветеранів війни, що набули інвалідності внаслідок участі у бойових діях. Безпосередньо для України цей документ став своєрідним «дороговказом» у формуванні сучасної системи державної підтримки ветеранів війни з інвалідністю.

Хоча Конвенція, як і Європейська соціальна хартія (переглянута), не містить окремого визначення «ветеран війни», її положення поширюються на всіх осіб з інвалідністю, незалежно від причин її виникнення. Це означає, що ветерани війни з інвалідністю мають право на повний комплекс державної підтримки, спрямованої не лише на компенсацію втрати здоров'я, але і на забезпечення їх соціальної, професійної і психологічної реабілітації, а також на створення умов для повноцінної участі у суспільному житті. Мова йде безпосередньо про лікування бойових травм, забезпечення протезами, ортопедичними засобами, засобами пересування, а також психологічну підтримку і лікування посттравматичних стресових розладів. Відповідно до положень цього документу держави-підписанти зобов'язані створювати спеціалізовані центри реабілітації, забезпечувати відповідне фінансування та впроваджувати програми соціального супроводу для ветеранів війни з інвалідністю [28].

Така міжнародна позиція свідчить про відхід від медичної моделі інвалідності, що зосереджується виключно на стані здоров'я особи, та перехід до соціальної моделі, яка розглядає інвалідність як результат взаємодії людини з фізичними, соціальними, економічними і культурними бар'єрами. У контексті ветеранів війни це означає, що держава має не лише забезпечити їх лікування чи грошові виплати, а й створити умови для їх активної інтеграції у суспільство, надання можливості реалізовувати свої права на працю, освіту, участь у громадському житті, саморозвиток і самовизначення, а також

створити систему соціального супроводу, консультування і юридичної допомоги для таких осіб.

Важливе значення для формування сучасної системи державної підтримки ветеранів війни в Україні мають Рекомендації та стандарти НАТО, зокрема в межах програм Partnership for Peace та документів NATO STANAG. Ці документи пропонують комплексний підхід до медичної, психологічної, професійної і соціальної реабілітації військовослужбовців, які повертаються з бойових дій, наголошуючи не лише на лікуванні «наслідків» війни, а й на довгостроковій адаптації до мирного життя та забезпеченні гідних умов для їх успішної і повноцінної інтеграції у суспільство.

Стандарти НАТО роблять акцент на:

- комплексний підхід до реабілітації (медичні, психологічні та соціальні послуги повинні бути взаємопов'язаними і координуватися державними та недержавними структурами);

- психологічній реабілітації ветеранів війни, яка охоплює лікування посттравматичних стресових розладів, депресій, емоційного вигорання, травм, пов'язаних із втратою побратимів, та інших психологічних наслідків війни. Рекомендації передбачають створення спеціалізованих центрів психологічної підтримки, підготовку кваліфікованих фахівців, забезпечення програм психологічного супроводу не лише ветеранів війни, а й членів їх сімей, що є важливим компонентом повної соціалізації;

- соціальній інтеграції ветеранів війни, що включає повернення до цивільного життя, адаптацію до нових соціальних ролей, залучення до громадського життя, участь у ветеранських організаціях, створення спільнот взаємопідтримки. НАТО підкреслює, що ветерани війни не повинні залишатися наодинці зі своїми проблемами – підтримка має бути системною, постійною і доступною;

- створенні ветеранської інфраструктури, що включає спеціалізовані реабілітаційні центри, хаби підтримки, консультативні служби, центри перекваліфікації, житлові програми та центри соціальної адаптації.

Така інфраструктура покликана забезпечити безперервний супровід ветерана – від моменту поранення до повної інтеграції у цивільне життя [37].

У документах STANAG окреме місце займає питання професійної реадaptaції ветеранів війни, зокрема їх перекваліфікація, підтримка у працевлаштуванні чи допомога у започаткуванні підприємницької діяльності, здобуття ними нової освіти тощо. Міжнародні стандарти наголошують, що ветеран війни має право не лише на відшкодування втрат, а й на побудову нового життя, реалізацію свого потенціалу в мирний час.

Окремо хотілося б зазначити, що стандарти НАТО розглядають забезпечення прав ветеранів війни не лише як гуманітарне завдання, а як елемент національної безпеки. Такі особи є носіями унікального досвіду, лідерського потенціалу та суспільної відповідальності, а отже, їх ефективна інтеграція – це не лише про підтримку, а й про розвиток всієї держави [37].

До переліку міжнародних нормативних актів, які є правовою основою для державної підтримки ветеранів війни можна додати ще:

- Загальну декларацію прав людини (1948 р.), яка закріплює базові права кожної людини на життя, гідність, соціальний захист, медичну допомогу та достатній життєвий рівень, що створює підґрунтя для державної підтримки ветеранів війни як осіб, які потребують особливого захисту та забезпечення з боку держави [21];

- Конвенцію Міжнародної організації праці про мінімальні норми соціального забезпечення № 102 (1952 р.), яка встановлює міжнародні стандарти у сфері соціального забезпечення, що зобов'язує державу гарантувати ветеранам війни доступ до пенсійного забезпечення, медичної допомоги, реабілітації та інших видів соціального захисту як особам, що мають підвищені потреби та заслуги перед державою [27];

- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.), відповідно до якого держави зобов'язані забезпечувати ветеранам війни належний рівень соціального захисту, медичної допомоги, реабілітації, житлових умов та можливості для гідної участі у суспільному житті, як особам

з особливими заслугами і потребами [36];

- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.), який гарантує ветеранам війни право на повагу до їх гідності, справедливе ставлення, захист від дискримінації та доступ до правосуддя, забезпечуючи державний обов'язок захищати їх громадянські і політичні права як осіб, що виконали особливу суспільну роль [35].

Окремо хотілося б звернути увагу на Проєкт Ради Європи «Права ветеранів та особового складу Збройних сил», ініційований в рамках Плану дій Ради Європи для України «Стійкість, відновлення та відбудова» 2023-2026 (розділ «Права ветеранів, особового складу збройних сил»). Метою цього Проєкту є «сприяння реалізації заходів, спрямованих на захист прав людини серед військовослужбовців, ветеранів та членів їх сімей, у тому числі їхніх соціальних прав». Відповідно діяльність Проєкту спрямована на підтримку державних органів і правозахисних інституцій у просуванні та захисті прав вказаних категорій осіб, шляхом консультацій, обміну досвідом, розробки освітніх програм й інтеграції курсів з прав людини у навчальні програми [45].

Отже, зважаючи на викладене ми можемо говорити про те, що міжнародні нормативні акти створюють цілісну модель підтримки ветеранів війни, яка має стати орієнтиром для державної ветеранської політики України. Зазначені документи спрямовані не лише на надання матеріальної чи медичної допомоги, а, перш за все, на відновлення, розвиток й активну участь ветеранів війни у житті суспільства, забезпечуючи при цьому їх гідність, автономію і соціальну реалізацію.

Якщо говорити про вітчизняне нормативно-правове підґрунтя державної підтримки ветеранів війни, то воно представлено великою кількістю законодавчих та підзаконних актів, ключове місце з-поміж яких посідає Конституція України. Основний Закон держави гарантує державний захист прав усіх без винятку громадян, у тому числі ветеранів війни, а саме: гарантує право на соціальний захист (ст. 46), охорону здоров'я (ст. 49), достатній життєвий рівень (ст. 48), право на повагу до честі та гідності (ст. 28) тощо. Ці

й інші конституційні положення закладають засади формування державної політики підтримки ветеранів війни [30].

Безпосередньо до законодавчих актів у хронологічному порядку можна віднести:

- Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 р. № 2011-ХІІ, який «визначає основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, встановлює єдину систему їх соціального та правового захисту, гарантує військовослужбовцям та членам їх сімей в економічній, соціальній, політичній сферах сприятливі умови для реалізації їх конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни та регулює відносини у цій галузі» [60]. Безпосередньо цей Закон забезпечує основу для визнання, підтримки та захисту соціальних прав ветеранів війни, формуючи базові гарантії їх соціального статусу в державі у частині гарантій при військовій службі та звільненні з неї.

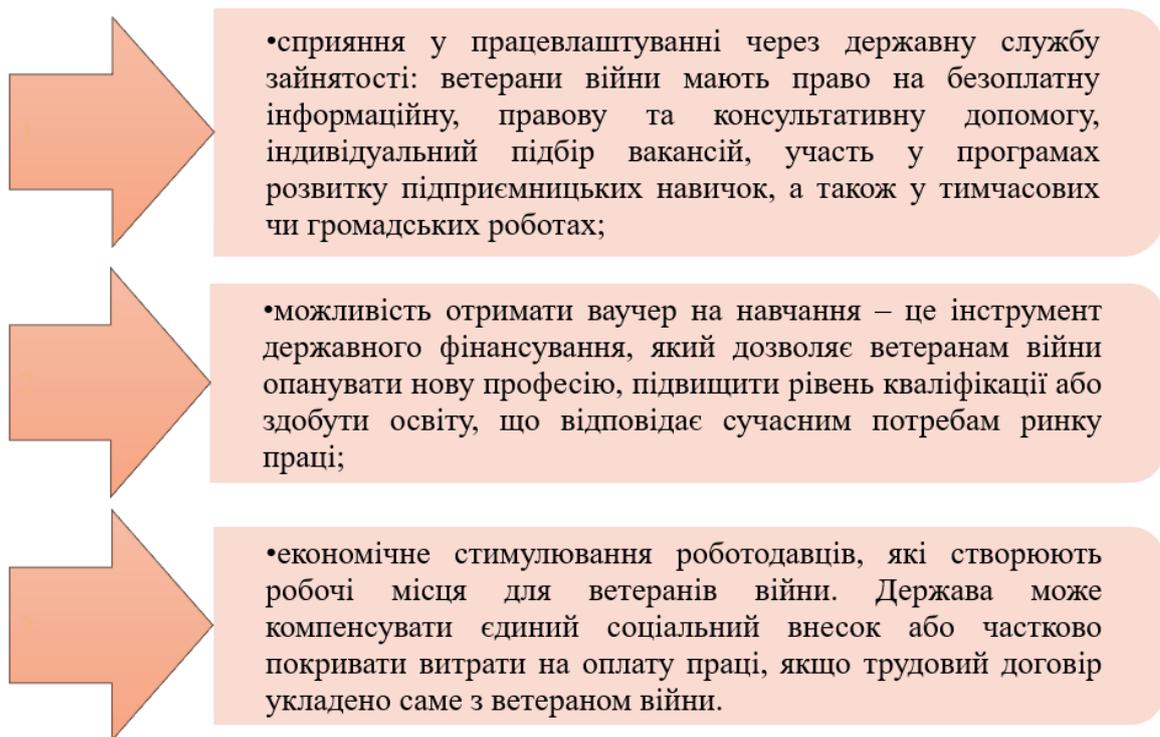
- Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 р. № 2262-ХІІ є ключовим нормативним актом, що визначає порядок призначення, обчислення, виплати та індексації пенсій для ветеранів війни [56].

- Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 р. № 3551-ХІІ, який «визначає правовий статус ветеранів війни, забезпечує створення належних умов для їх життєзабезпечення, сприяє формуванню в суспільстві шанобливого ставлення до них» [61]. У контексті державної підтримки даний Закон закріплює право ветеранів війни на пільги, компенсації, медичне обслуговування, санаторно-курортне лікування, забезпечення житлом, психологічну допомогу, професійну адаптацію та працевлаштування. Також Закон передбачає обов'язок держави створювати сприятливі умови для інтеграції ветеранів війни у цивільне життя, а також підтримувати членів їх сімей. Особлива увага приділяється ветеранам війни з інвалідністю, яким гарантується підвищений

рівень соціальної, правової і матеріальної допомоги [61].

- Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 р. № 1058-IV, який забезпечує ветеранам війни право на гідне пенсійне забезпечення, як форму державної підтримки та визнання їх неоціненого внеску в оборону України. У межах цього Закону для ветеранів війни передбачено пільгові умови призначення пенсій, зокрема зниження пенсійного віку, спеціальний порядок обчислення страхового стажу, підвищені пенсійні коефіцієнти та надбавки за участь у бойових діях, інвалідність, отриману внаслідок війни, або втрату годувальника. Закон також встановлює гарантії збереження й індексації пенсій, державної допомоги у випадку інвалідності та забезпечення додатковими виплатами, що спрямовані на соціальну підтримку і підвищення якості життя ветеранів війни [50]. Підкреслимо, що пенсійне страхування, яке передбачено вказаним Законом є важливою формою державної турботи про ветеранів війни, забезпечуючи їм стабільний дохід, соціальну безпеку і повагу з боку держави за їх віддане служіння українському народові.

- Закон України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 р. № 5067-VI, який визначає основні засади державної політики у сфері працевлаштування, спрямованої на забезпечення кожній людині права на працю, гідні умови зайнятості та соціальний захист. Особливе місце у цьому Законі приділяється підтримці ветеранам війни, які потребують додаткової допомоги на ринку праці. У контексті державної підтримки ветеранів війни Закон поєднує гарантії соціального захисту з інструментами професійної реінтеграції. Для ветеранів війни визнається право не лише на працевлаштування, а й на особливі умови, що сприяють їх успішній адаптації до мирного життя. Держава зобов'язується створювати умови, за яких ветерани війни матимуть можливість отримати підходящу для них роботу, пройти професійне перенавчання, набути нових умінь і навичок або започаткувати власну справу [51]. Таким чином, система підтримки базується на трьох ключових напрямках, що більш детально представлені на Рис. 1.5.

Рис. 1.5. Напрями державної підтримки ветеранів війни відповідно до Закону України «Про зайнятість населення» [51]

Окрім зазначеного, важливою складовою Закону України «Про зайнятість населення» є антидискримінаційний захист, що прямо забороняє будь-які прояви дискримінації при прийомі на роботу, включно з обмеженнями, пов'язаними з військовим минулим, віком, можливими фізичними чи психологічними наслідками бойових дій. Це положення спрямоване на забезпечення саме рівного ставлення до ветеранів, котрі часто, на жаль, стикаються зі стереотипним або упередженим ставленням до себе.

Особливу роль Закон відводить адаптації ветеранів війни до цивільного життя, у тому числі через соціальний супровід, професійну орієнтацію, психологічну підтримку та залучення до активних програм зайнятості. Держава визнає, що повернення ветерана до мирної праці – це не лише питання працевлаштування, а й процес нормальної інтеграції у суспільство, який вимагає комплексного підходу [51].

Вважаємо, що положення закріплені у Законі України «Про зайнятість населення» – це не лише про роботу, а про повернення гідності, стабільності і самореалізації ветеранів після служби в умовах війни.

- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня соціального захисту окремих категорій ветеранів війни» від 14 травня 2015 р. № 426-VIII, спрямований на посилення державної підтримки ветеранів війни шляхом розширення їх соціальних гарантій та удосконалення механізмів реалізації. Із прийняттям цього законодавчого акту було уточнено право ветеранів на безоплатне медичне обслуговування, реабілітацію, санаторно-курортне лікування, забезпечення житлом і соціальні послуги. Також було посилено гарантії щодо психологічної підтримки, професійної адаптації та працевлаштування такої категорії осіб; забезпечено адресність допомоги, підвищення її якості й ефективності використання бюджетних коштів для підтримки ветеранів війни [47]. Хотілося б підкреслити, що підписання цього Закону стало важливим кроком у формуванні сучасної системи державної підтримки ветеранів війни, адаптованої до нових умов і потреб оборонців нашої незламної країни.

- Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» щодо формування комплексного підходу до внутрішньої політики у ветеранській сфері» від 11 березня 2025 р. № 4285-IX, який заклав стратегічні засади державної підтримки ветеранів війни як пріоритетного напрямку сучасної внутрішньої політики. У Законі чітко визначено, що держава зобов'язується забезпечувати всебічну підтримку ветеранів війни шляхом створення цілісної й ефективної системи соціального захисту, реабілітації, психологічної допомоги, медичного забезпечення, професійної адаптації та реінтеграції у суспільство. Окрім того, у документі підкреслено важливість розвитку саме інституційної спроможності держави, міжвідомчої взаємодії і партнерства з ветеранськими громадськими організаціями [48]. Варто відміти, що шляхом прийняття вказаного законодавчого акту, вперше на рівні державної політики було системно визначено пріоритетність вирішення ветеранських питань, що сприяло формуванню комплексного, довгострокового підходу до підтримки тих, хто захищав і продовжує невтомно захищати нашу державу.

Серед підзаконних нормативних актів, які є не менш важливою частиною правового підґрунтя державної підтримки ветеранів війни у хронологічному порядку можна назвати:

- Постанову Кабінету Міністрів України «Про порядок надання пільг, передбачених Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 16 лютого 1994 р. № 94, яка деталізує, як саме ветерани війни можуть отримати передбачені законом пільги, хто є відповідальним за їх надання та які документи потрібні для підтвердження статусу [58]. Інакше кажучи даний документ перетворює законодавчі гарантії для вказаної категорії осіб на реальні механізми підтримки, забезпечуючи їх доступність і практичне застосування.

- Постанову Кабінету Міністрів України «Про порядок виготовлення та видачі посвідчень і нагрудних знаків ветеранів» від 12 травня 1994 р. № 302, яка визначає механізм офіційного підтвердження статусу ветерана війни. Вона встановлює, хто має право на отримання посвідчення, які документи необхідні, як здійснюється оформлення, облік та видача посвідчень і нагрудних знаків [57]. У контексті державної підтримки цей акт є важливим, оскільки саме посвідчення ветерана війни є правовою підставою для користування усіма пільгами, соціальними гарантіями і компенсаціями, передбаченими чинним законодавством.

- Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку та умов забезпечення соціальної та професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України» від 21 червня 2017 р. № 432, яка у межах державної підтримки ветеранів війни забезпечує професійну перепідготовку і підвищення кваліфікації для працевлаштування у цивільній сфері; психологічну підтримку і соціальну реабілітацію, спрямовану на адаптацію до мирного життя; сприяння у працевлаштуванні через центри

зайнятості і місцеві органи влади; підтримку членів сімей загиблих та померлих Захисників і Захисниць, включаючи соціальну допомогу і доступ до освітніх й адаптаційних програм [52]. Тобто дана Постанова спрямована на те, щоб держава не лише вшанувала їх внесок ветеранів війни у захист країни, а й допомагала їм повернутися до мирного життя й ефективно реалізовувати свій потенціал.

- Постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання Міністерства у справах ветеранів» від 27 грудня 2018 р. № 1175, якою було утворено нове міністерство шляхом реорганізації Державної служби України у справах ветеранів. Більше ніж через пів року вказаний орна влади перейменували на Міністерство у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України, приєднавши Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб. Таким чином, було створено єдиний центральний орган виконавчої влади, який відповідальний за формування та реалізацію державної політики «у сфері підтримки та реалізації інтересів ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей таких осіб і членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України» [11]. Переконавши, що завдяки цьому міністерству, держава своєчасно реагує на потреби ветеранів війни, а саме: створює нові програми, адаптує існуючі, координує державну і міжнародну допомогу, забезпечує взаємодію з іншими публічно-владними інституціями. Для ветеранів війни це означає більш надійне, системне і стабільне забезпечення гарантованих державою їх прав.

- Постанову Кабінету Міністрів України «Про Єдиний державний реєстр ветеранів війни» від 14 серпня 2019 р. № 700, яка запроваджує єдину державну інформаційно-комунікаційну систему, призначену «для збирання, реєстрації, накопичення, зберігання, захисту і знеособлення інформації про ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей таких осіб та членів

сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України» [49]. Завдяки створенню цього реєстру усі програми підтримки, пільги та гарантії мають єдину інформаційну основу, що підвищує ефективність й оперативність їх надання, забезпечує можливість обробки запитів дистанційно. Окрім того, функціонування реєстру сприяє прозорості і справедливості розподілення і надання допомоги.

- Постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання ментальної, спортивної, фізичної, психологічної реабілітації та професійної адаптації ветеранів війни, членів їх сімей та деяких інших категорій осіб» від 18 березня 2024 р. № 307, яка розширює не лише матеріальну підтримку ветеранів війни, а й забезпечує приділення значної уваги до здоров'я, реабілітації, повернення до нормального життя таких осіб, шляхом виділення бюджетних коштів на реалізацію відповідних послуг, програм і заходів (навчання, перепідготовка, пошук роботи, послуги з психологічної та соціальної реабілітації, спортивна і фізична активність тощо) [10]. Вважаємо, що це все у сукупності робить вітчизняну систему державної підтримки ветеранів війни більш комплексною, персоналізованою і орієнтованою на реальні їх потреби.

- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках» від 29 листопада 2024 р. № 1209-р – це важливий крок у формуванні системної, довгострокової і всебічної державної підтримки ветеранів війни. Даний документ передбачає не просто поодинокі пільги, а комплексну державну підтримку, яка охоплює добробут, здоров'я, соціальну адаптацію, визнання і гідне повернення ветеранів війни до цивільного життя. Стратегія має три ключові цілі, що ілюструють цілісний підхід держави до підтримки ветеранів війни, суть якого полягає у сталості, плановості, передбачуваності, індивідуалізації й комплексності допомоги (див. Рис. 1.6) [64].

Рис. 1.6. Стратегічні цілі Стратегії ветеранської політики на період до 2030 р.

Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової програми «Ветеран. Робота» на 2026-2027 роки» від 23 жовтня 2025 р. № 1163-р, мета якої «створення ефективної системи підтримки працевлаштування, перекваліфікації та розвитку кар'єрних можливостей для тих, хто повертається до цивільного життя після служби. Концепція спрямована на те, щоб ветерани та ветеранки стали одним із ключових рушіїв економічного відновлення України, адже їх досвід, дисципліна та відповідальність є потужним людським капіталом для держави» [69].

Програма безпосередньо передбачає: «створення системи професійної адаптації, яка охоплює всі етапи повернення до цивільного життя та можливостей для ветеранів та ветеранок здійснювати пошук роботи за допомогою цифрових рішень; запровадження системної взаємодії держави та роботодавців через методичні рекомендації, стандарти інтеграції ветеранів та ветеранок у трудові колективи та механізми адаптації робочих місць відповідно до сучасних вимог; впровадження механізмів супроводу ветеранів та ветеранок на робочих місцях; створення системи моніторингу та оцінки результативності тощо» [62].

Окрім названих підзаконних актів, також можна виокремити: Постанови уряду «Про затвердження Порядку видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності деяких категорій громадян на ринку праці» від 20 березня 2013 р. № 207 та «Про надання державної цільової підтримки деяким категоріям громадян для здобуття професійної, фахової передвищої та вищої освіти» від 23 листопада 2016 р. № 975; Наказ Міністерство економіки України «Про затвердження Переліку професій, спеціальностей, для навчання за якими може бути виданий ваучер» від 11 квітня 2023 р. № 2040; Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей та внесення зміни до Класифікатора соціальних послуг» від 11 квітня 2024 р. № 175-Н тощо. Всі ці нормативні акти направлені на зміцнення економічної незалежності ветеранів війни, розширенню їх можливостей для професійного розвитку і забезпеченню повноцінної інтеграції у цивільне життя.

На кінець хотілося б зазначити, що у листопаді уряд ухвалив низку ключових рішень, спрямованих на формування сучасної та дієвої системи ветеранської політики. Одним із центральних кроків стало започаткування роботи над Ветеранським кодексом – комплексним документом, що має об'єднати всі норми, пов'язані зі статусом, гарантіями та підтримкою ветеранів і ветеранок. Майбутній кодекс охоплюватиме не лише захисників і захисниць російсько-української війни, але і: ветеранів воєн ХХ ст. та їхніх родин; родини загиблих військовослужбовців; іноземців та осіб без громадянства, які стали на захист України; постраждалих учасників Революції Гідності та родини Героїв Небесної Сотні; працівників підприємств і установ, що долучилися до заходів оборони. Члени уряду сподіваються, що новий кодифікований акт забезпечить комплексну систему підтримки ветеранів і їх родин, сприяти їхньому «гідному поверненню до мирного життя» через розширення можливостей освіти, працевлаштування, реабілітації та збереження пам'яті про загиблих героїв [8].

Отже, аналіз вітчизняного нормативно-правового підґрунтя державної підтримки ветеранів війни свідчить, що така підтримка має комплексний і системний характер. Конституційні гарантії, спеціальні закони, урядові постанови та міжнародні документи формують багаторівневу правову основу, яка поєднує соціальні, правові, медичні, реабілітаційні та іншого характеру заходи. Така основа забезпечує ветеранам війни не лише матеріальну підтримку, а й умови для повноцінної соціальної інтеграції, професійної адаптації й активної участі у політичному, економічному і культурному житті країни.

Висновки до Розділу 1

На сьогодні ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. Правовий статус вказаної категорії осіб передбачає не лише юридичне визначення і закріплення їх становища у суспільно-правовій площині, а й забезпечується розгалуженою системою інституційних й інформаційних механізмів та інструментів, спрямованих на гарантування їх належного соціального захисту та підтримки.

Міжнародні й вітчизняні нормативні акти формують цілісну систему державної підтримки ветеранів війни, змістить яких виходить за межі виключно матеріального і медичного забезпечення таких осіб. Ключовий акцент зроблено, насамперед, на відновленні, розвитку й активному залученні ветеранів війни до суспільного життя із обов'язковим забезпеченням і гарантуванням їх гідності, самостійності та самореалізації. Однак, зважаючи на швидкі трансформаційні зміни у суспільстві та на полі бою, діючі норми законодавства потребують удосконалення, що, у свою чергу, підвищить ефективність і якість державної підтримки ветеранів війни, забезпечивши системність, передбачуваність, прозорість і соціальну справедливість.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРАКТИКИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВETERANІВ ВІЙНИ

2.1. Сучасні потреби ветеранів війни

Сучасний портрет українського ветерана війни суттєво відрізняється від того, який формувався з 2014 р. і до 24 лютого 2022 р. Повномасштабне вторгнення радикально змінило масштаби участі населення в обороні держави, соціально-демографічний склад захисників і захисниць, умови їх служби та характер отриманих травм, як фізичних, так і психологічних. Серед ветеранів сьогодні значно більше молодих людей, жінок, представників цивільних професій, які раптово (чи за власним бажанням і покликом громадянського обов'язку, чи у «добровільно-примусовому» порядку) опинилися на фронті, а досвід бойових дій став для них глибоко травматичним і комплексним. Відповідно трансформувалися й їх потреби: від якісної медичної і психологічної реабілітації до професійної адаптації, соціальної підтримки та створення умов для повноцінного повернення до мирного життя. Саме ці нові виклики підкреслюють необхідність переосмислення державної політики щодо ветеранів війни та формування сучасної системи підтримки, здатної відповідати реаліям сьогодення.

Наразі в Україні вже налічується близько 1,5 млн ветеранів і ветеранок, кількість яких з кожним днем зростає. За словами міністерки у справах ветеранів Наталії Калмикової, «спрогнозувати, наскільки збільшиться кількість ветеранів після завершення війни, наразі неможливо – передусім тому, що невідомо, коли саме вона закінчиться. До того ж поняття «ветеран» охоплює не лише колишніх військових, а й тих, хто досі служить і виконує бойові завдання. Більшість із цих півтора мільйона людей досі знаходяться в

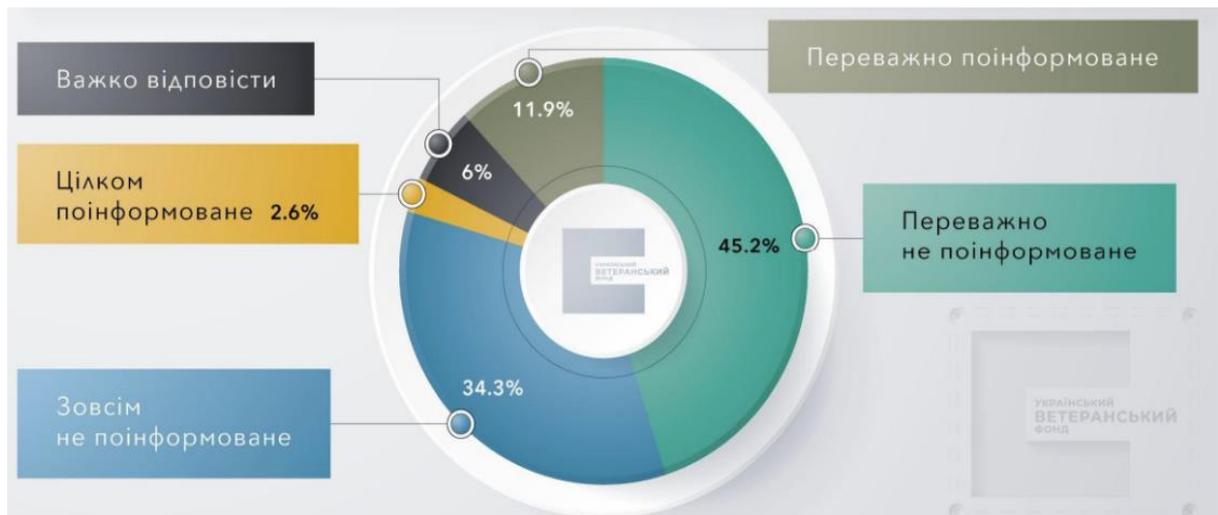
підрозділах і несуть службу» [7]. Після завершення війни Україна, як би це болюче не звучало, ми матимемо орієнтовно 5-6 млн ветеранів.

У контексті стрімкого зростання кількості ветеранів війни надзвичайно важливо своєчасно й точно усвідомити їх потреби та проблеми, з якими вони щоденно стикаються. Ветерани становитимуть одну з найбільших соціальних груп сучасної України, і якість державної політики щодо них визначатиме не лише рівень соціальної справедливості, а й стійкість суспільства в цілому. Нерозуміння або ігнорування реальних викликів може призвести до поглиблення соціальної напруги, зростання маргіналізації та втрати людського потенціалу, якого і так вже замало.

Своєчасне визначення потреб ветеранів війни дає можливість будувати ефективні програми підтримки, планувати необхідну інфраструктуру, забезпечувати реінтеграцію та створювати умови для гідного життя після військової служби. Вважаємо, що у масштабах післявоєнної відбудови саме ветерани відіграватимуть ключову роль у стабілізації громад, формуванні безпекового середовища і відновленні економіки. Тому розуміння їх проблем – це не лише соціальний обов'язок, а й стратегічна необхідність для майбутнього України.

Український ветеранський фонд час від часу проводить опитування ветеранів війни стосовно визначення і розуміння їх потреб. Протягом жовтня-листопада 2024 р. було проведено вже шосте таке опитування. У ветеранів війни поцікавилися, чи поінформоване, на їх думку, українське суспільство про потреби та проблеми такої категорії осіб у цивільному житті. Респонденти у переважній більшості відповіли, що українське суспільство загалом слабо уявляє реальні потреби та труднощі, з якими вони стикаються після повернення до цивільного життя. Лише кожен десятий ветеран (11,9%) вважає, що суспільство частково розуміє ці проблеми. І тільки 2,6% переконані у високому рівні поінформованості (див. Рис. 2.1) [44]. Такі цифри свідчать про значний інформаційний розрив між ветеранами війни та цивільним населенням. Низький рівень обізнаності суспільства може призводити до

нерозуміння, стигматизації, спотворених уявлень та недостатньої підтримки ветеранів у громаді. На наш погляд, це підкреслює необхідність посилення комунікації, інформаційних кампаній і просвітницьких заходів з боку держави, спрямованих на формування реалістичного уявлення про виклики, з якими стикаються захисники після служби, а також на розвиток культури поваги, підтримки і соціальної інтеграції ветеранів війни.

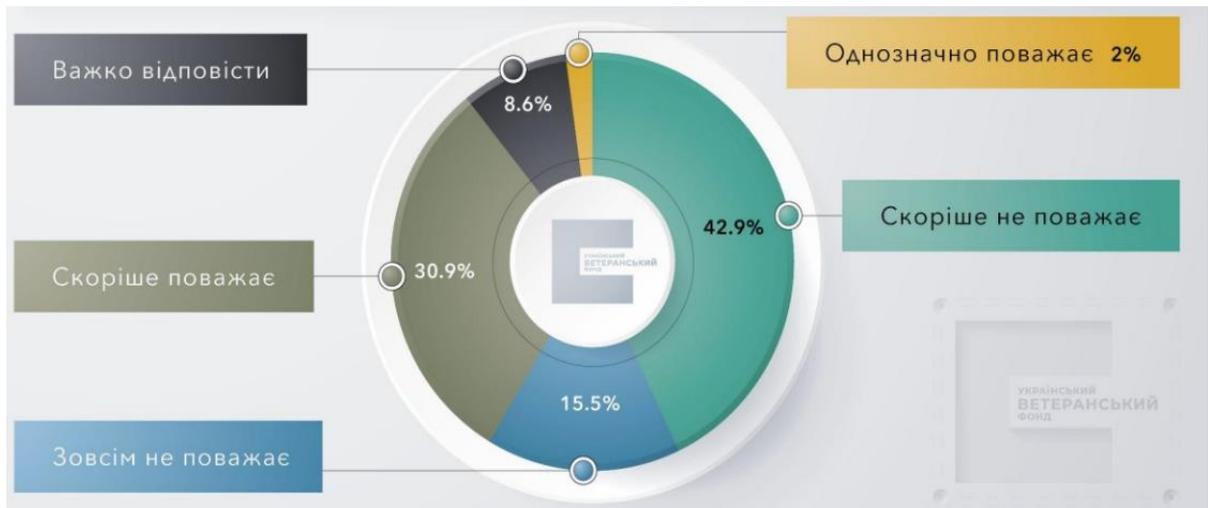

Рис. 2.1. Розуміння українським суспільством потреб та проблем ветеранів війни (з позиції самих ветеранів війни) [44]

У ветеранів війни поцікавилися, чи є, на їх думку, повага у суспільства до такої категорії осіб. Майже половина опитаних (42,9%) вважають, що суспільство скоріше не поважає їх, а ще 15,5% переконані, що поваги немає зовсім. Водночас 30,9% респондентів відчують певну підтримку й вважають, що суспільство скоріше поважає ветеранів і лише 2% відчують беззаперечну повагу (див. Рис. 2.2) [44].

Такі дані ілюструють серйозний розрив між декларативною підтримкою ветеранів війни та реальним ставленням до них у повсякденному житті. Вважаємо, що недостатнє відчуття поваги й розуміння з боку суспільства може негативно позначатися на процесах реабілітації, соціальної інтеграції та психологічного відновлення ветеранів. Це також підкреслює потребу у формуванні в суспільстві позитивного образу ветеранів війни та створенні умов, у яких державні програми працюватимуть у тісному зв'язку з

соціальною підтримкою та суспільним визнанням їх заслуг.

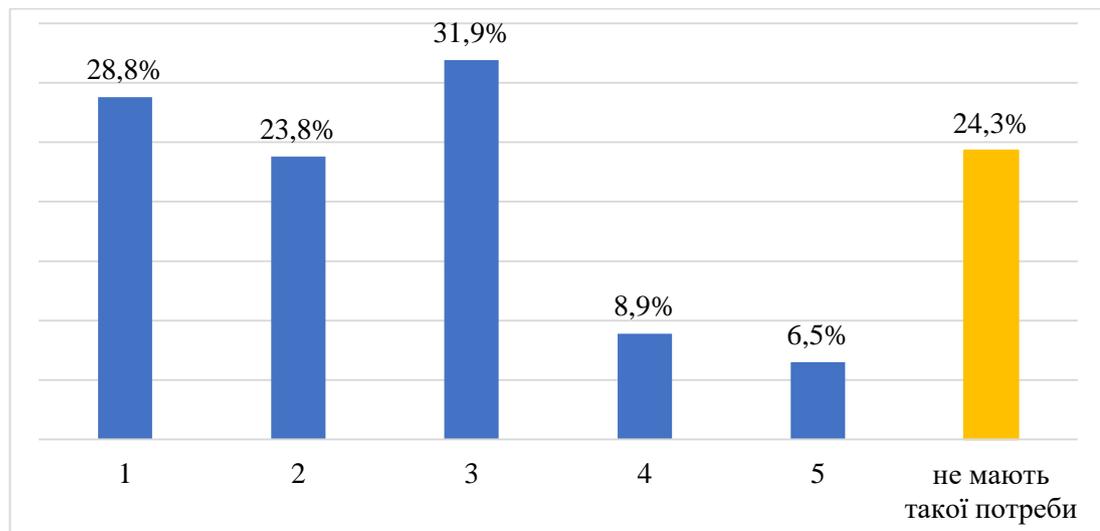

Рис. 2.2. Рівень поваги суспільства до ветеранів війни (з позиції самих ветеранів війни) [44]

На сьогодні ветерани війни мають багато потреб, оскільки їх бойовий досвід, фізичні і психологічні навантаження, а також різкий перехід від військових реалій до мирного життя створюють комплекс викликів, які не можуть бути зведені до однієї чи двох сфер. Потреби ветеранів багатовимірні – починаючи від медичної допомоги, психологічної підтримки, реабілітації до професійної адаптації, отримання освіти або перекваліфікації, забезпечення житлом, соціального захисту, правової підтримки тощо. Не менш значущими є потреби також у нормалізації життя після війни – від відновлення стосунків у родині до повернення до повсякденних соціальних ролей. І як показує практика, ветерани війни часто потребують допомоги у налагодженні взаємодії з публічно-владними інституціями, подоланні різних бюрократичних бар'єрів [4, с. 128].

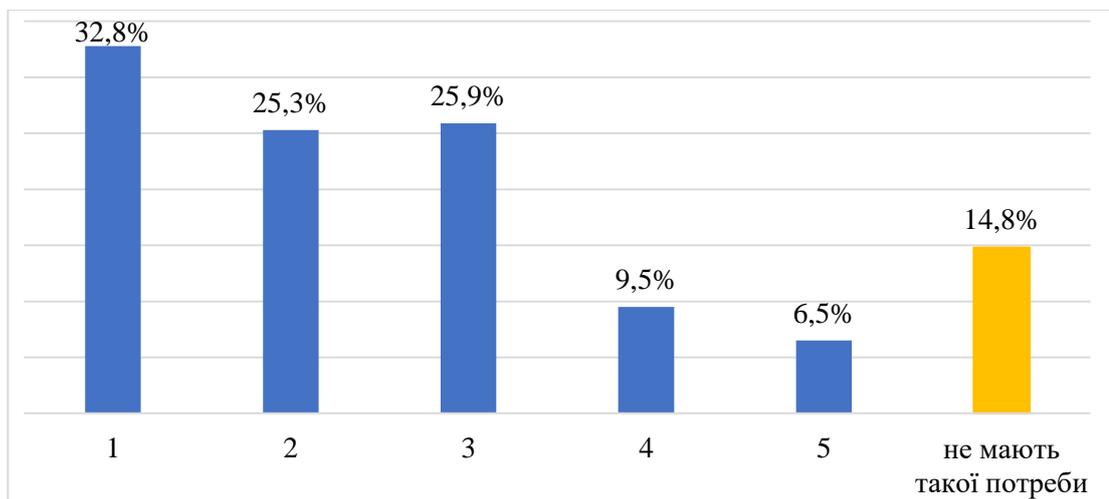
Зважаючи на це, у ветеранів війни поцікавились, який рівень (від 1 до 5 балів) забезпечення їхніх потреб у різних сферах на даному етапі. Так, наприклад, є суттєва недостатність задоволення потреби ветеранів війни у психологічній підтримці. Серед тих, хто потребував такої допомоги, 28,8% оцінили рівень її забезпечення в 1 бал, 23,8% – у 2 бали. Близько третини опитаних (31,9%) оцінили у 3 бали, вказуючи на лише часткове задоволення

такої потреби. У свою чергу, 8,9% ветеранів оцінили забезпечення психологічної допомоги на рівні 4 балів, і 6,5% оцінили на 5 балів. До речі, 24,3% учасників опитування зазначили, що взагалі не мають такої потреби (див. Рис. 2.3) [44]. Вказані цифри ілюструють гостру потребу у посиленні доступності та якості психологічних послуг для вказаної категорії осіб, адже саме психологічне відновлення є ключовим елементом їх успішної інтеграції у цивільне життя.

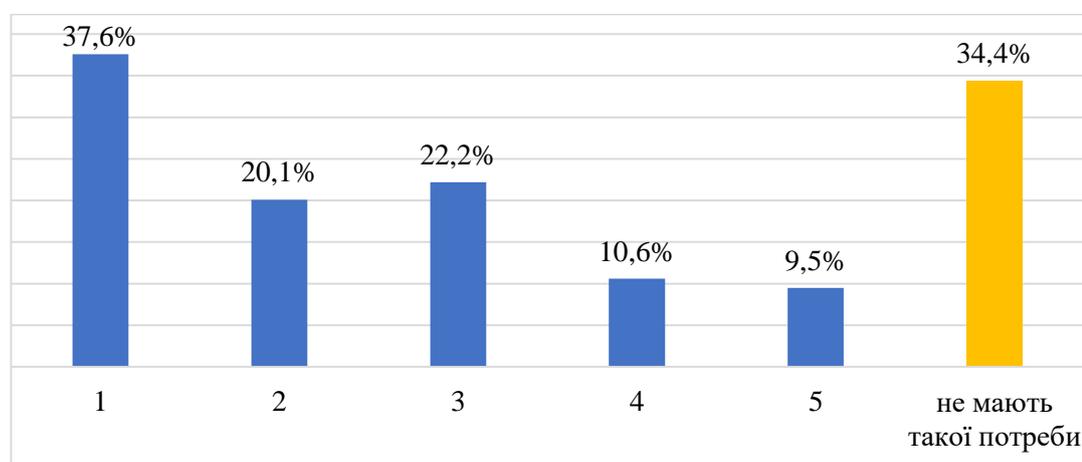
Рис. 2.3. Рівень задоволення потреб у психологічній підтримці

Що стосується медичного забезпечення, то лише 6,5% ветеранів війни оцінили у 5 балів рівень задоволення такою потребою. 9,5% опитаних оцінили у 4 бали. Чверть респондентів визначила рівень забезпечення як середній. Найбільша частка учасників опитування (32,8%) оцінили в 1 бал, а ще 25,3% оцінили забезпечення медичними послугами у 2 бали, що свідчить про значну незадоволеність цією сферою. При цьому 14,8% респондентів поки що потреби у медичному забезпеченні не мають (див. Рис. 2.4) [44]. Такі дані свідчать про те, що доступність і якість медичних послуг для ветеранів війни залишаються однією з найбільш проблемних сфер, що потребує невідкладного удосконалення, як у фінансовому, так і в правовому, кадровому й інфраструктурному контексті.

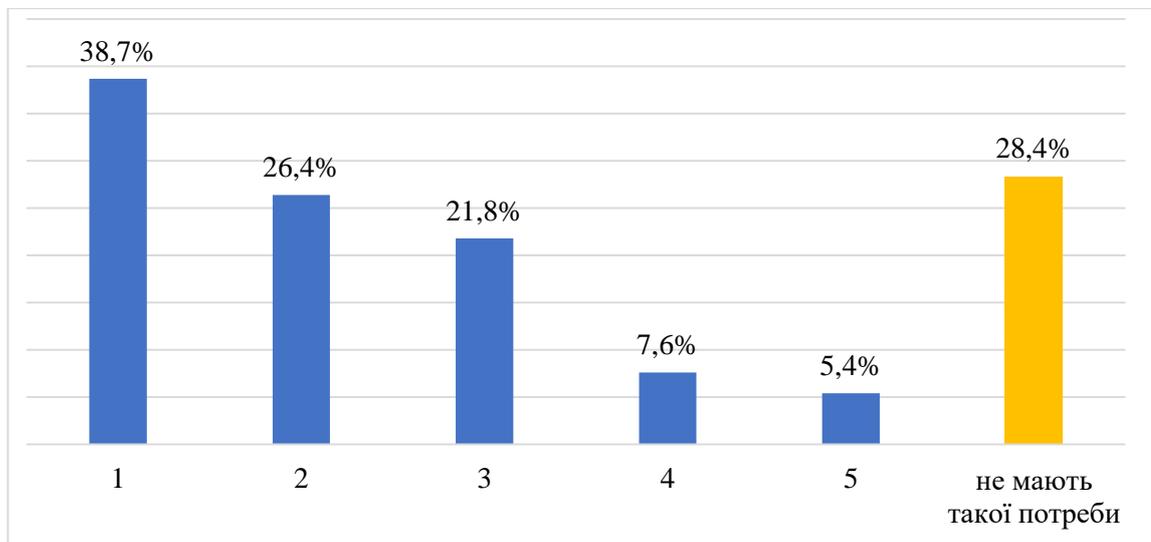
Рис. 2.4. Рівень задоволення потреб у медичному забезпеченні

Якщо говорити про фізичну реабілітацію чи протезування як невід’ємні складові фізичного одужання і соціально-побутової інтеграції у повсякденне життя, то понад третина опитаних (34,4%) зазначили, що не потребують фізичної реабілітації чи протезування. Серед тих, хто має таку потребу, рівень її забезпечення здебільшого оцінюється низько: 37,6% оцінили його в 1 бал, ще 20,1% у 2 бали. Середній рівень (3 бали) відзначили 22,2%. Вищі оцінки трапляються значно рідше – 4 бали поставили 10,6% респондентів, а максимальні 5 балів лише 9,5% (див. Рис. 2.5) [44]. З огляду на такі дані можна зробити висновок, що ветерани війни, які потребують реабілітації чи протезування, стикаються із недостатнім рівнем забезпечення цих послуг, що свідчить про суттєві прогалини у вітчизняній системі державної підтримки.

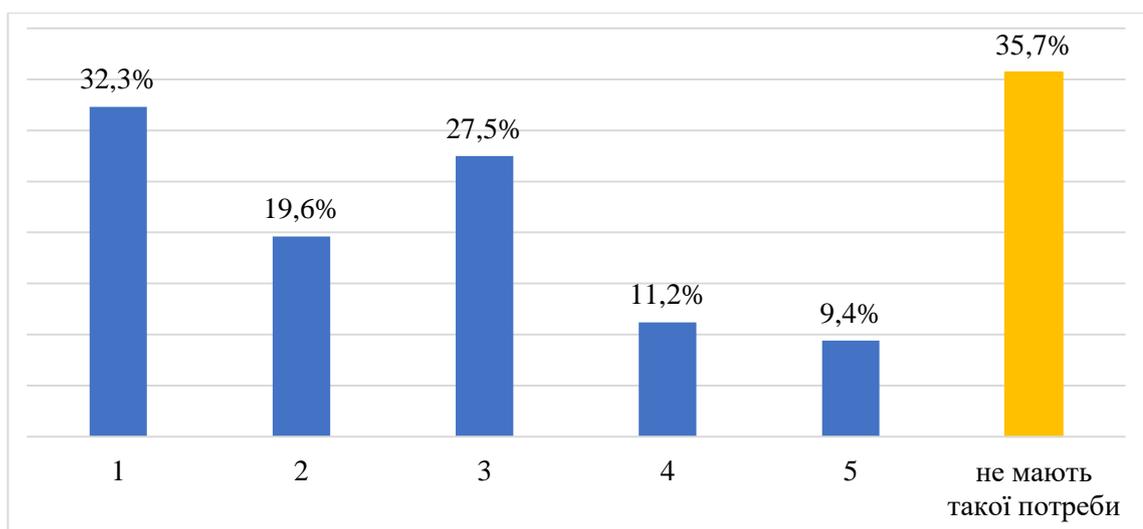
Рис. 2.5. Рівень задоволення потреб у фізичній реабілітації чи протезуванні

Юридична підтримка також виявилася однією з найбільш проблемних сфер для ветеранів війни – 38,7% опитаних оцінили рівень забезпечення цієї потреби на найнижчий бал, ще 26,4% та 21,8% респондентів оцінили у 2 і 3 бали відповідно. У свою чергу, 7,6% оцінили у 4 бали, а 5,4% – у 5 балів. При цьому 28,4% респондентів зазначили, що юридичної підтримки вони не потребують (див. Рис. 2.6) [44]. Такі результати вказують на системну проблему: доступ до якісних юридичних послуг для ветеранів залишається обмеженим, що може ускладнювати захист їх прав та реалізацію соціальних гарантій.

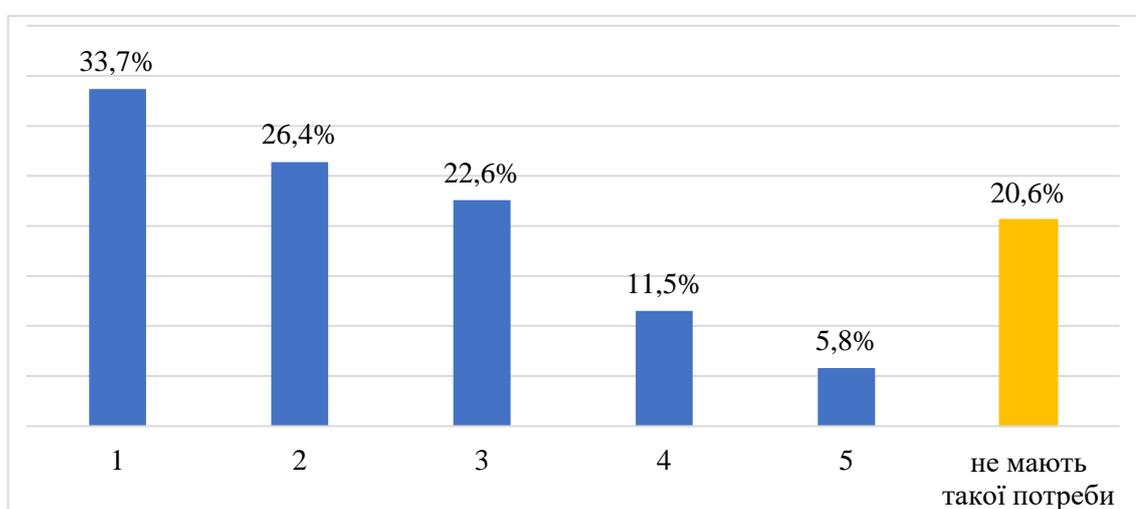
Рис. 2.6. Рівень задоволення потреб у юридичній підтримці

Серед ветеранів війни, які мали потребу в освіті чи перекваліфікації, найпоширенішими були найнижчі оцінки задоволеності: 32,3% поставили 1 бал, а 19,6% – 2 бали. Близько чверті опитаних (27,5%) оцінили забезпечення цієї потреби на середній рівень. У 4 і 5 балів оцінили лише 11,2% і 9,4% опитаних відповідно (див. Рис. 2.7) [44]. При цьому 35,7% не мали потреби в освітніх послугах. Вказані цифри свідчать, що державна підтримка щодо отримання освіти чи здійснення перекваліфікації є недостатньо ефективною. Для виправлення даної ситуації, на наш погляд, необхідно покращувати якість і доступність освітніх послуг, а також розширювати перелік освітніх програм, враховуючи реалії і потреби держави у кваліфікованих кадрах.

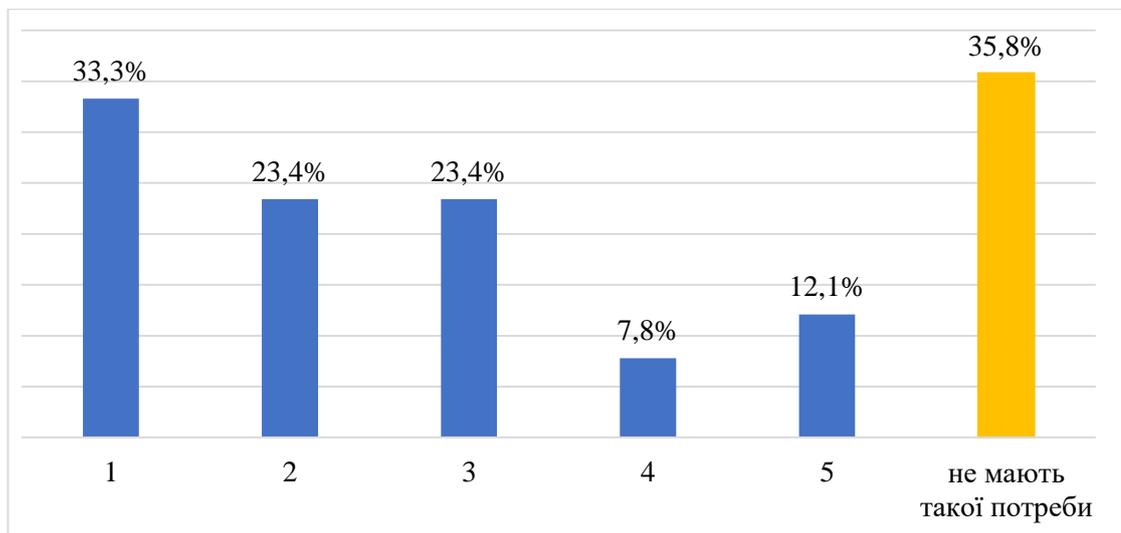
Рис. 2.7. Рівень задоволення потреб в освітніх послугах

Інформаційно-консультаційна підтримка також отримала низькі оцінки від більшості ветеранів. Найбільша частка респондентів (33,7%) оцінили таку підтримку в 1 бал, що свідчить про майже повну незадоволеність цієї потреби. Ще 26,4% оцінили забезпечення інформаційно-консультаційних послуг у 2 бали, а 22,6% – у 3 бали. І лише 11,5% та 5,8% опитаних оцінили у 4 та 5 балів відповідно. Водночас 20,6% ветеранів війни зазначили, що такої потреби у них не виникало (див. Рис. 2.8) [44]. Такі результати демонструють, що доступ до якісної і зрозумілої інформації, а також до консультацій з актуальних для ветеранів війни питань, залишається недостатнім, що може суттєво ускладнювати користування тими послугами і гарантіями, які представлені від держави.

Рис. 2.8. Рівень задоволення потреб в інформаційно-консультаційній підтримці

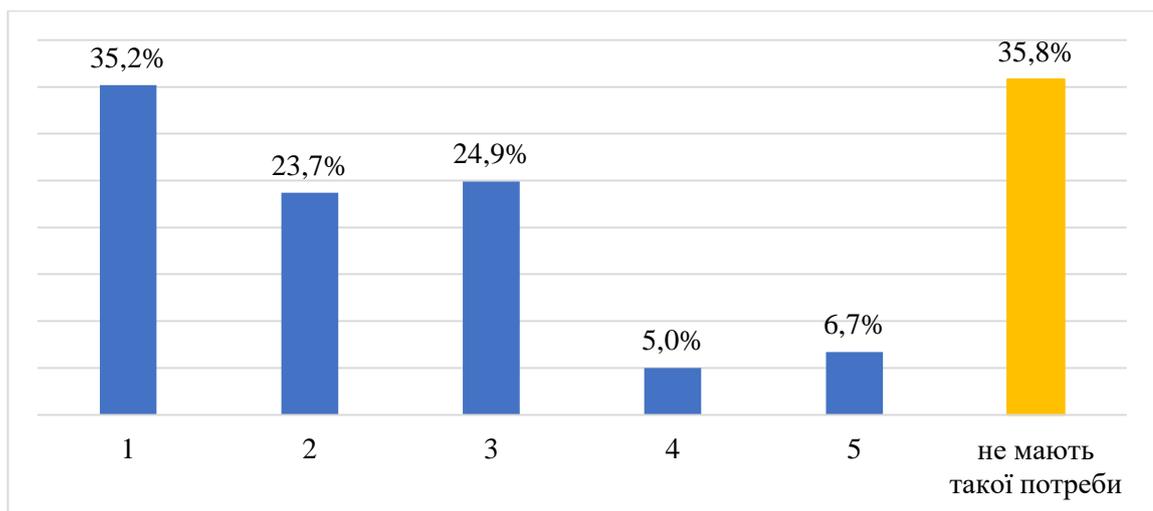
Потреба у працевлаштуванні залишається однією з найбільш проблемних для ветеранів війни. Третина опитаних (33,3%) оцінила її забезпеченість найнижчим балом, що свідчить про суттєве незадоволення. Ще 23,4% оцінили у 2 бали, і стільки ж респондентів оцінили забезпеченість у працевлаштуванні на середній рівень. При цьому 7,8% опитаних оцінили рівень задоволеністю вказаною потребою у 4 бали. І лише 12,1% вважають, що їх потреба у працевлаштуванні задоволена повністю. Водночас 35,8% ветеранів війни зазначили, що не мають такої потреби (див. Рис. 2.9) [44]. Такі цифри чітко демонструють, що питання працевлаштування ветеранів війни в нашій країні є уразливим аспектом ветеранської державної підтримки. Адже значна частина вказаної категорії осіб не відчувають достатньої допомоги у пошуку роботи чи адаптації на ринку праці. Це означає, що необхідно удосконалювати пропоновані державою програми професійної інтеграції, перекваліфікації та активно створювати робочі місця, що адаптовані під психологічні й фізичні потреби ветеранів війни та враховують їх вже набутий «специфічний» досвід [33, с. 182].

Рис. 2.9. Рівень задоволення потреб у працевлаштуванні

Потреба у розвитку власної справи або бізнесу виявилася актуальною не для всіх ветеранів війни – понад третина опитаних (35,8%) зазначили, що не мають такої потреби взагалі. Проте серед тих, хто все-таки прагне

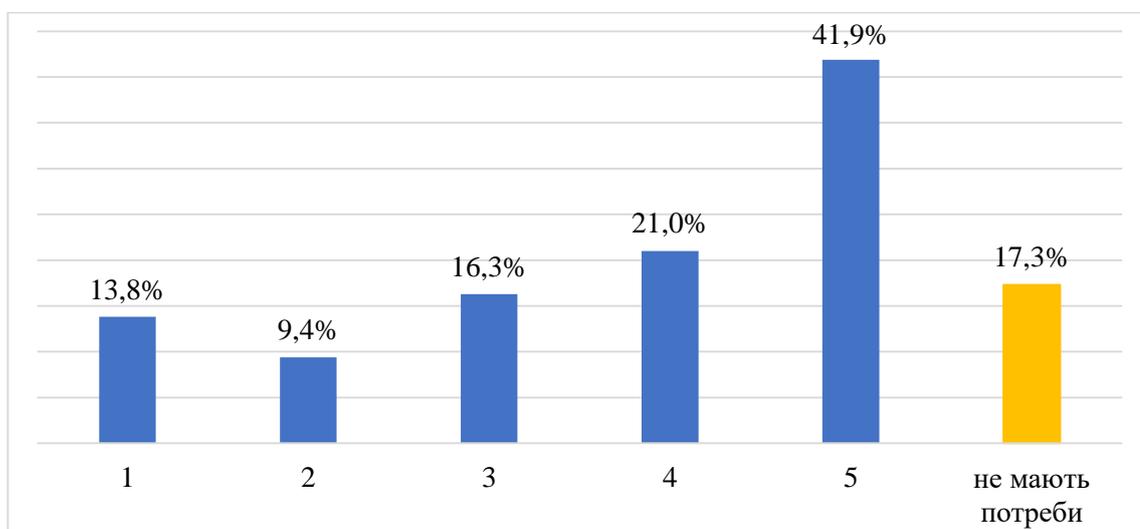
започаткувати чи розвивати власний бізнес, домінує відчуття її незадоволеності. Найнижчі бали поставили 35,2% і 23,7% респондентів відповідно, що свідчить про значні бар'єри у доступі до необхідної підтримки з боку держави. Оцінку 3 надали 24,9% опитаних, тоді як високі показники задоволеності (4-5 балів) відмітили замала частка респондентів (5% та 6,7% відповідно) (див. Рис. 2.10) [44]. Отримані дані показують, що для більшості ветеранів війни, які прагнуть розвивати власний бізнес та привносити щось своє у розвиток країни, необхідні інструменти підтримки або відсутні, або працюють недостатньо ефективно. Це підкреслює потребу в розширенні програм фінансової, консультаційної й освітньої державної допомоги, які б реально сприяли активізації і розвитку підприємницького потенціалу ветеранів війни.

Рис. 2.10. Рівень задоволення потреб у відкритті/веденні власної справи (бізнесу)

Потреба у пільговому проїзді виявилася найбільш задоволеною серед усіх, які оцінювали ветерани війни. Лише невелика частка респондентів оцінила відносно низько: 13,8% і 9,4% поставили 1 та 2 бали відповідно. Помірний рівень задоволеності зазначили 16,3% опитаних. При цьому 17,3% учасників опитування зазначили, що на даний момент не потребують пільгового проїзду (див. Рис. 2.11) [44]. Отримані дані свідчать, що система забезпечення ветеранів пільговим проїздом функціонує порівняно ефективно. Більшість тих, хто користується цією послугою, задоволені її якістю. Це

показує, що саме у сфері транспортних пільг держава змогла забезпечити стабільний і доступний механізм підтримки для ветеранів війни.

Рис. 2.11. Рівень задоволення потреб у пільговому проїзді

Враховуючи вищезазначене можна узагальнити, що середні показники рівня забезпеченості більшості категорій потреб ветеранів війни майже не відрізняються між собою. Найнижчий середній бал «отримала» потреба у юридичній підтримці, що можливо свідчить про суттєвий рівень її незабезпеченості. Водночас ця оцінка лише на десяти частки бала відрізняється від середніх показників інших важливих потреб, що демонструє загалом низький рівень підтримки за більшістю напрямів (див. Рис. 2.12).

Рис. 2.12. Середнє значення оцінки рівня забезпечення потреб ветеранів війни

Отже, враховуючи вищевикладене можна зробити висновок, що сучасні потреби ветеранів війни в Україні є комплексними й багатограними, охоплюючи медико-психологічну, соціально-економічну, інформаційно-правову сфери. Аналіз показує, що значна частина цих потреб залишається частково або повністю незадоволеною, що ускладнює повноцінну реінтеграцію даної категорії осіб у мирне життя. Безпосередньо на сьогодні, ветерани війни стикаються із проблемами доступу до якісного медичного лікування і реабілітації, відсутністю системної психологічної підтримки, труднощами з отриманням юридичних консультацій, інформаційною необізнаністю щодо власних прав і можливостей, а також бар'єрами у працевлаштуванні, перекваліфікації і розвитку власної справи. Додатковими негативними факторами є бюрократичні процедури, нерівномірність доступу до послуг між різними регіонами країни та недостатня участь самого суспільства у підтримці ветеранів війни. Окрім того, зростання кількості такої категорії осіб, зміна соціально-демографічного портрету та характеру бойового досвіду створюють нові виклики, які потребують оперативної, системної і, водночас, довгострокової реакції держави.

2.2. Фінансова підтримка та державні програми з соціальної, медичної та психологічної допомоги ветеранів війни

Серед основних пріоритетів сучасної державної ветеранської політики є розвиток ментальної та фізичної реабілітації, сприяння професійній та соціальній інтеграції, створення можливостей для задоволення освітніх, економічних й інших потреб ветеранів війни. Чинна влада підкреслює важливість надання якісних, доступних і комплексних послуг, які дозволять захисникам не лише відновитися фізично й психологічно, але й знайти своє місце у суспільстві після проходження військової служби. Для реалізації цих

завдань щорічно з Державного бюджету виділяються певні суми коштів. Окрім того, наприкінці 2024 р. уряд видав розпорядження № 1350-р «Про схвалення Стратегії формування системи повернення з військової служби до цивільного життя на період до 2033 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках», яке має перетворити систему повернення військовослужбовців до цивільного життя на цілісну, стабільну та фінансово збалансовану модель, оскільки ефективність реабілітації, інтеграції та соціальної адаптації вказаної категорії осіб просто неможлива без достатнього фінансування [65].

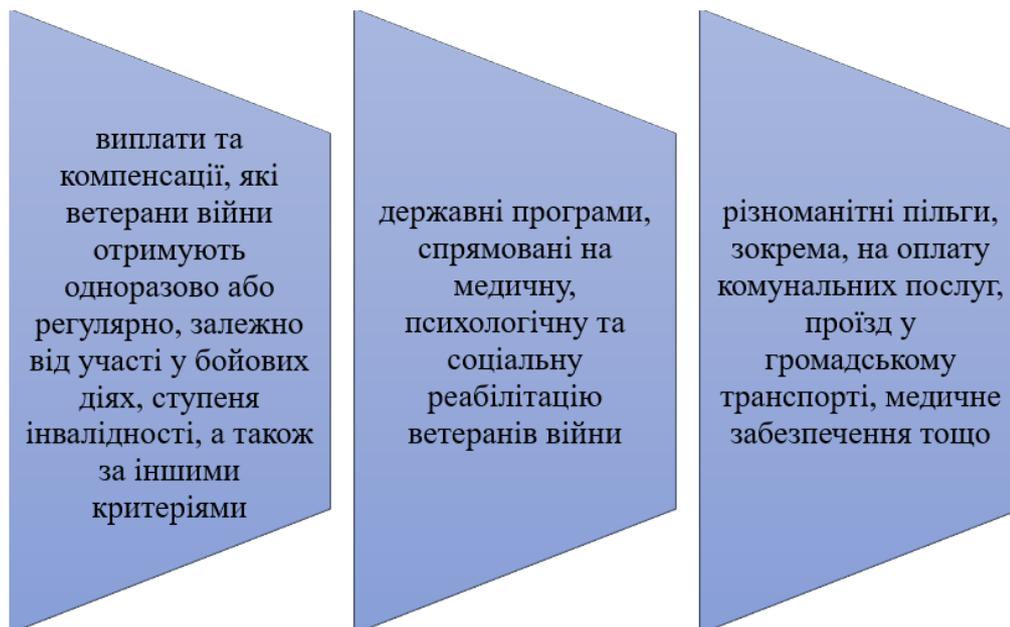
Дана Стратегія, по-перше, орієнтується на створення комплексної системи послуг, яка охоплює ментальне і фізичне відновлення, освітні та професійні програми, соціальні сервіси, житлове забезпечення, підтримку сімей ветеранів війни та розвиток ветеранської інфраструктури. Така комплексність автоматично передбачає значні і стабільні фінансові видатки. У документі підкреслюється, що ці витрати мають носити довгостроковий характер, адже процес реабілітації й повернення до цивільного життя розтягнутий у часі та не обмежується моментом демобілізації. Однак сам механізм багаторічного фінансування, поки що, проголошений лише концептуально – відсутні чіткі гарантії, відсоткові пропорції чи правила розподілу коштів, що створює ризики нестійкої фінансової підтримки у різні роки.

По-друге, у вказаному документі зроблено акцент на формуванні і розвитку інфраструктури ветеранських послуг (наприклад, реабілітаційні центри, простори підтримки, сервісні служби, цифрові платформи тощо). Це, у свою чергу, передбачає великі капітальні інвестиції, котрі вимагають окремого бюджетного планування.

По-третє, уряд має намір розширити міжвідомчу та міжсекторальну взаємодію, зокрема із залученням міжнародної допомоги, донорських програм і партнерства з приватним сектором. У документі прямо наголошується, що державний бюджет не може бути єдиним джерелом фінансування підтримки ветеранів війни з боку держави, а отже, потрібна багатоканальна модель.

По-четверте, Стратегія визнає важливість фінансової стабільності ветеранів війни у період після демобілізації, однак більшою мірою фокусується увага не на прямих грошових виплатах, а саме на створенні умов для їх самостійної економічної активності (наприклад, працевлаштування, перекваліфікація, допомога у започаткуванні власної справи). До речі, такий підхід відповідає сучасним стандартам ветеранської політики у світі, але потребує значного інвестування у систему кар'єрних сервісів, освітні програми та підтримку ветеранського бізнесу [65].

З огляду на викладене можна сказати, що сьогодні наша держава виробила стратегічне бачення фінансової підтримки ветеранів війни. Безпосередньо кошти на підтримку та соціально-економічну реінтеграцію ветеранів війни передбачаються за різними бюджетними програмами, які включають:

Рис. 2.13. Напрями державної фінансової підтримки ветеранів війни [16, с. 134]

Так, наприклад, у 2025 р. передбачено 10,5 млрд грн на підтримку ветеранів війни. При цьому 2,9 млрд грн виділяється на забезпечення діяльності фахівців, що супроводжують ветеранів і демобілізованих осіб під час переходу від військової служби до цивільного життя. Вважаємо, що це є

важливим інвестиційним напрямом, адже такий «супровід» допомагає зменшити ризики соціальної дезадаптації, сприяє працевлаштуванню і професійному становленню вказаної категорії осіб. Ще 1,7 млрд грн спрямовано на заходи з ментальної, фізичної і спортивної реабілітації, психологічної підтримки та професійної адаптації. 348 млн грн. уряд виділив на підтримку діяльності Українського ветеранського фонду, що майже на 60 млн грн більше, ніж у попередньому році. Це, до речі, дає змогу розширити грантові програми, ініціативи із розвитку ветеранського підприємництва та соціальних проєктів [9].

Окреме місце у фінансуванні підтримки ветеранів війни займають публічні інвестиційні проєкти, на які у цьому році спрямовано 4,9 млрд грн. Майже 4 млрд грн з цієї суми передбачено на забезпечення житлом вказаної категорії осіб та родин загиблих, що є одним із найважливіших компонентів соціально-побутової стабільності ветеранів війни та їх родин. Додатково 500 млн грн спрямовано на створення Національного військового меморіального кладовища – простору національної пам'яті та вшанування полеглих героїв. Ще 450 млн грн призначені для розвитку мережі ветеранських просторів, які мають стати осередками психологічної підтримки, навчання, спільної взаємодії й ініціатив ветеранів війни та членів їх сімей [9].

Таким чином, виділені у 2025 р. обсяги фінансової підтримки ветеранів війни демонструють прагнення держави сформувати сучасну й ефективну систему національної ветеранської політики, що ґрунтується не лише на соціальних гарантіях, а й на створенні умов для розвитку, реінтеграції та самореалізації кожного ветерана і ветеранки.

3 грудня 2025 р. Верховна Рада України ухвалила у другому читанні Закон України «Про Державний бюджет на 2026 рік», який передбачає суттєве посилення фінансування підтримки ветеранів війни. На цю сферу закладено 18,9 млрд грн, що на 6,3 млрд грн більше, ніж у поточному році [34]. Таке зростання бюджетних асигнувань свідчить про усвідомлення державою масштабу викликів, пов'язаних із поверненням великої кількості ветеранів

війни до мирного життя та необхідності забезпечити їх комплексною підтримкою.

Особливим пріоритетом у бюджеті визначено фінансування житлових програм. Так, наприклад, на компенсації вартості житла для ветеранів війни з інвалідністю I та II групи передбачено 5,7 млрд грн, що на 1,7 млрд грн більше, ніж у 2025 р. [34]. Вважаємо, що це один із найважливіших напрямів, адже забезпечення власним житлом є критичною умовою стабільності та соціально-побутової інтеграції вказаної категорії осіб.

4 млрд грн. виділено на фінансування заходів підтримки і допомоги ветеранам війни, з яких 1,4 млрд грн спрямовується на програму «Ветеранський спорт», освітні сертифікати для дітей Захисників і Захисниць та програми Українського ветеранського фонду Міністерства у справах ветеранів України. Додатково 0,3 млрд грн виділено на нові напрями – переобладнання автотранспорту для ветеранів війни з інвалідністю, паліативний догляд, лікування важких опіків, а також адаптацію ветеранів, які втратили зір [34]. На нашу думку, виділення таких сум коштів є важливим сигналом як для самого українського суспільства, так і для міжнародної спільноти, що Україна безпосередньо переходить від формального набору гарантій до реального функціонування інклюзивної системи підтримки ветеранів війни.

Окремий акцент у Законі України «Про Державний бюджет на 2026 рік», зроблено на розвитку інфраструктури, необхідної для супроводу ветеранів війни. Безпосередньо на діяльність фахівців, що надають соціальний і психологічний супровід виділено 2,9 млрд грн. У свою чергу, на розбудову мережі державних ветеранських просторів передбачено 1,1 млрд грн, що на 0,6 млрд грн більше, ніж у 2025 р. [34].

Стосовно медичного забезпечення ветеранів війни, то окремими бюджетними статтями на такі види медичних послуг як стоматологічне лікування та зубопротезування виділено 1 млрд грн, що також перевищує минулорічний показник (на 0,2 млрд грн.) [34].

Окремо хотілося б зазначити про такий інструмент фінансової підтримки ветеранів війни як пенсійне забезпечення. Відповідно до урядової постанови № 185 «Про індексацію пенсійних і страхових виплат та додаткових заходів щодо підвищення рівня соціального захисту найбільш вразливих верств населення у 2024 році», яка була затверджена наприкінці лютого 2024 р., внесено зміни до розмірів мінімальних пенсійних виплат для ветеранів війни [53]. До прийняття даного документу розмірів мінімальних пенсійних виплат для вказаної категорії осіб визначалися у відсотках від прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність. Відповідно, враховуючи те, що розмір прожиткового мінімуму становив 2093 грн., нараховувались такі суми пенсій як:

- 13 604,50 грн. (650%) – для осіб з інвалідністю внаслідок війни I групи;
- 10 988,25 грн. (525%) – для осіб з інвалідністю внаслідок війни II групи;
- 7 534,80 грн. (360%) – для осіб з інвалідністю внаслідок війни III групи;
- 4 395,30 грн. (210%) – для учасників бойових дій [66].

Від 1 березня 2024 р. із набранням чинності змін, згідно з якими пенсійні виплати для ветеранів війни вже не прив'язані до прожиткового мінімуму (уряд прийняв рішення призначати ці виплати в твердих розмірах), відповідно нараховуватимуться такі суми пенсій як:

- 15 347 грн. (+1742,50 грн.) – для осіб з інвалідністю внаслідок війни I групи;
- 12 396 грн. (+1407,75 грн.) – для осіб з інвалідністю внаслідок війни II групи;
- 8 500 грн. (+965,20 грн.) – для осіб з інвалідністю внаслідок війни III групи;
- 4958 грн. (+562,70 грн.) – для учасників бойових дій [66].

І хоча ці зміни призначені саме для забезпечення ветеранів війни

достойними пенсійними виплатами, проте таке рішення «заморозило» розміри пенсійних виплат незалежно від подальших зростань прожиткового мінімуму. Тобто Кабінет Міністрів України з метою на стримування фінансових втрат, оскільки велика кількість ветеранів війни призводить до збільшення витрат на пенсії, змінив систему пенсійних виплат для ветеранів війни, обмеживши їх зростання. Вважаємо, що такі урядові «новації» обмежують соціальний захист ветеранів у далекоглядній перспективі.

За даними Міністерства у справах ветеранів України 2025 р. став помітним кроком уперед у формуванні сучасної системи підтримки ветеранів війни. На законодавчому рівні ухвалено дев'ять ключових законів і більш як сто підзаконних актів, які розбудовують нову ветеранську політику. Держава вже надала фінансування близько 4 тис. ветеранських бізнесів (див. Додаток Б), що у грошовому вимірі становить майже 2 млрд грн., нормативною основою для чого стала Концепція Державної цільової програми з підтримки ветеранського підприємництва на 2026-2028 роки. Схвалена урядом наприкінці листопада 2025 р. Концепція формує рамковий підхід до розвитку ветеранського підприємництва як одного з ключових напрямів економічної інтеграції ветеранів після завершення служби. Положення вказаного документу зосереджені на створенні спеціалізованих механізмів доступу до ресурсів, які б дозволили ветеранам засновувати та розвивати власну справу. Йдеться передусім про державні грантові програми, пільгове кредитування, фінансування бізнес-інкубації та менторської підтримки [63].

Система супроводу ветеранів у громадах також активно розвивається – понад 2 тис. фахівців на місцях допомагають захисникам і їхнім родинам у питаннях лікування, соціальної підтримки, взаємодії з військовими частинами й оформленні різних документів (наприклад, понад 650 тис. ветеранів війни вже оформили електронні посвідчення учасника бойових дій).

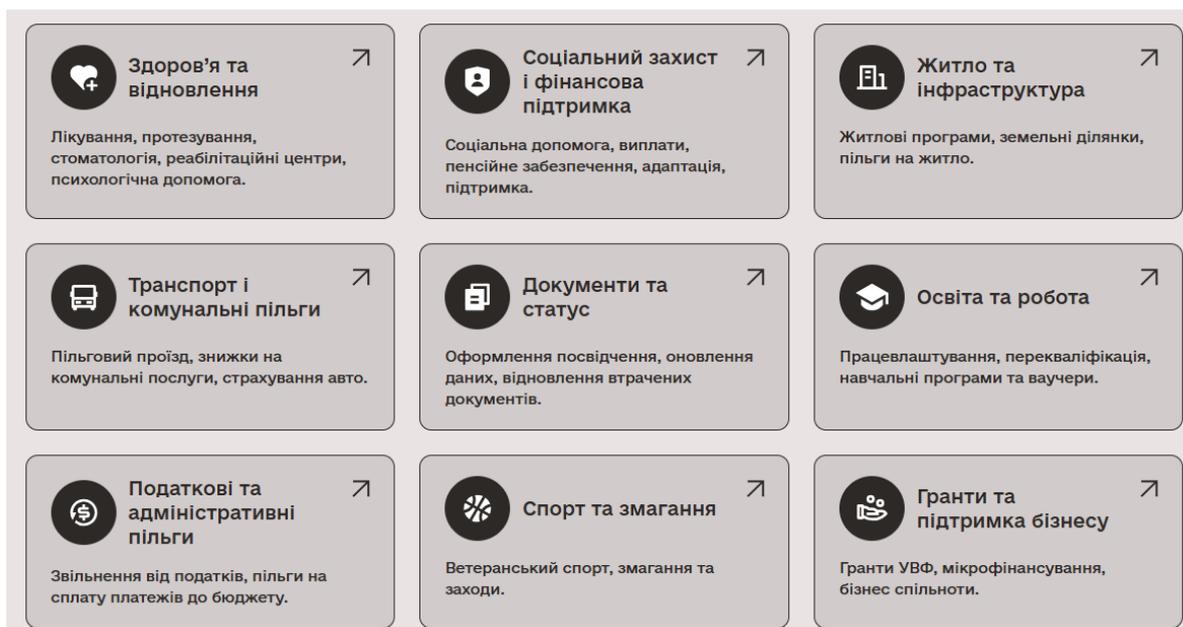
У медичних закладах уже створено 11 спеціальних просторів турботи про ветеранів, а ще 8 мають відкритися до кінця 2025 р. Загалом за час роботи цих служб було надано понад пів мільйона різних заходів підтримки. Значного

розмаху набула і програма стоматологічної допомоги, яка охопила більше 500 тис. послуг, забезпечивши державне покриття лікування й протезування на суму до 60 тис. грн. на одну особу.

Паралельно розвиваються спортивні й професійні ініціативи. Цьогоріч понад 311 тис. ветеранів війни отримали державні виплати на заняття спортом, а більше 2 тис. проходять навчання у межах програм професійної адаптації. На даний час платформа «Кар'єра ветерана» пропонує більше ніж 43 тис. вакансій, допомагає адаптувати військовий досвід до цивільних професій та вже сприяла працевлаштуванню тисячі ветеранів у публічно-владних інституціях.

Діє і програма підтримки дітей вказаної категорії осіб. Так, наприклад, майже 7,6 тис. здобувачів освіти отримали гранти у межах експериментальної програми компенсації вартості навчання [68].

На кінець хотілося б зазначити, що Міністерство у справах ветеранів України за підтримки Міністерства цифрової трансформації України розробило сучасну державну онлайн-платформу «Ветеран ПРО» для того, щоб забезпечити ветеранів, військовослужбовців, демобілізованих та членів їх сімей повною, зрозумілою і доступною інформацією про всі форми і види підтримки, які пропонує держава. Особливістю й одночасно перевагою цієї платформи є те, що в одному місці зосереджено ключові процедури й інструкції – від оформлення статусу учасника бойових дій до отримання матеріальної допомоги або подачі заявки на програму підтримки підприємництва. Користувачам пропонуються покрокові поради, приклади документів, контакти відповідальних органів, роз'яснення законодавчих змін й актуальних державних програм. Окремим блоком подано інформацію для сімей ветеранів і родин загиблих захисників (наприклад, роз'яснення соціальних гарантій, допомога в оформленні фінансових виплат, доступ до програм психологічної підтримки чи освітніх можливостей для дітей тощо) (див. Рис. 2.14) [6].

Рис. 2.14. Перелік послуг державної онлайн-платформи «Ветеран ПРО»

Отже, зважаючи на вищезазначене, можна підсумувати, що державна фінансова підтримка ветеранів війни є максимально орієнтованою на задоволення потреб і вирішення проблем ветеранів війни, з якими вони зіштовхуються у процесі реінтеграції у мирне життя й «пошуку» себе як повноцінних членів суспільства. Такий підхід демонструє прагнення держави не лише забезпечити ветеранів базовими соціальними гарантіями, а й підтримати їх повноцінне повернення до активного суспільного життя. Водночас, з огляду на масштаб майбутньої демобілізації та збільшення кількості ветеранів війни наявне фінансування не зможе повною мірою покрити потреби усіх категорій ветеранів, якщо не буде пропорційно збільшене у найближчі роки. Зокрема, значними залишаються витрати на житло, реабілітацію і розвиток сервісної інфраструктури, які потребують чіткої прив'язки до прогнозованої кількості ветеранів. Окрім того, чітко проявляється декілька проблемних моментів: відсутність конкретних правил розподілу коштів; недосконалість механізмів довгострокового планування; ризик недостатності ресурсів; слабка деталізація взаємодії між державними джерелами фінансування (див. Додаток В).

Існуючі на сьогоднішній день всі державні програми соціальної,

медичної та психологічної допомоги ветеранам війни поступово формують комплексну модель підтримки, здатну охопити всі ключові сфери життя вказаної категорії осіб та їх родин. Такий державницький підхід орієнтований на формування єдиного простору підтримки, де ветеран війни і його сім'я своєчасно отримують адаптовані під них «сервіси», необхідні їм для задоволення потреб, вирішення певних проблем та успішної реінтеграції загалом.

Висновки до Розділу 2

Сучасні потреби ветеранів війни є комплексними й охоплюють медичну, психологічну, соціально-економічну та правову сфери. Значна частина цих потреб усе ще залишається частково або повністю незадоволеною, що ускладнює їх повноцінну реінтеграцію у мирне життя. Безпосередньо вони стикаються із труднощами у доступі до якісного лікування і реабілітації, браком системної психологічної допомоги, недостатністю юридичних консультацій та інформації про власні права і гарантії. Певні бар'єри є й у працевлаштуванні, перекваліфікації і започаткуванні власної справи. При цьому ситуацію погіршують певні бюрократичні перешкоди, нерівний доступ до послуг у різних регіонах країни та недостатня підтримка з боку самого суспільства. Це свідчить про фрагментарність та обмеженість існуючих державних механізмів й інструментів допомоги, які не відповідають сучасним реаліям і посилюють відчуття ізольованості серед ветеранів війни.

Державне фінансове забезпечення, чинні програми із соціальної, медичної та психологічної допомоги ветеранів війни поступово формують цілісну систему допомоги, що дедалі більше орієнтується на реальні потреби та виклики, з якими вони стикаються поза військової служби. Ця базується на принципах доступності, адресності та безперервності й забезпечує можливість

отримати необхідні послуги. Такий підхід демонструє прагнення держави не лише гарантувати базові соціальні виплати, а й сприяти повноцінній інтеграції ветеранів у «життя без війни». Разом із тим, масштаб очікуваної демобілізації створює ризики, що нинішньої державної підтримки, насамперед, фінансування може бути недостатньо. Особливо це стосується витрат на житло, реабілітацію та розвиток «ветеранської» інфраструктури, які потребують чіткого прогнозування та більшої фінансової гнучкості. Проблемними залишаються й такі аспекти, як нестача прозорих правил розподілу і надання допомоги, недосконалість довгострокового планування та слабка узгодженість між різними джерелами фінансування й координації дій серед публічно-владних інституцій.

РОЗДІЛ 3

ХАРАКТЕРИСТИКА ІНОЗЕМНОГО ДОСВІДУ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО АДАПТАЦІЇ ДО УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ

3.1. Підхід країн Європи до надання підтримки ветеранам війни: уроки для України

XX–XXI ст. сповнені різними війнами та збройними конфліктами, які охопили більшість країн світу. Це Перша і Друга світові війни, війни в Кореї та у В'єтнамі, Арабо-ізраїльський конфлікт (війна Судного дня), війна в Афганістані, громадянська війна в Сирії, громадянські війни та повстання в Судані, Малі, Сомалі та інших країнах Африки, війна в Югославії, ізраїльсько-палестинський конфлікт, протистояння міжнародному тероризму, російсько-грузинська війна, придністровська війна (молдовсько-російська війна) російсько-українська війна тощо. У результаті всіх цих подій сформувалась окрема категорія суспільства – ветерани війни, які потребували особливої уваги з боку власних держав.

За роки країни вибудували власну ветеранську політику, орієнтовану до підтримку та реінтеграції ветеранів у мирне життя, розробивши нормативно-правове підґрунтя, створивши відповідні публічно-владні інституції та сформувавши цілу систему механізмів й інструментів підтримки вказаної категорії осіб та їх родин. Розглянемо досвід таких країн як Німеччина, Італія та Польща більш детально та визначимо корисні аспекти для України.

Досвід Німеччини у сфері державної підтримки ветеранів війни вважають одним із найбільш структурованих у Європі. Після Другої світової війни країна сформувала комплексну модель, у центрі якої довгострокова соціальна безпека та всебічна реабілітація військовослужбовців. До речі, ця

система продовжує розвиватися і сьогодні, адаптуючись до нових типів місій та потреб ветеранів війни.

Німеччина забезпечує підтримку ветеранам війни на основі розгалуженої системи нормативно-правових актів, зокрема через Соціальний кодекс, який визначає пільги для поранених, членів їх родин та сімей загиблих, законів «Про забезпечення військовослужбовців» та «Про правове положення військовослужбовців бундесверу» [2, с. 6]. Відповідно до них, ветеранам війни держава надає: довічні компенсації за поранення чи втрату працездатності; щомісячні соціальні виплати; податкові пільги; кошти на лікування, переоснащення житла, необхідні пристосування чи протези тощо.

У сфері медико-психологічного обслуговування і реабілітації Німеччина створила мережа спеціалізованих реабілітаційних центрів, в яких ветерани війни отримують комплексну допомогу – від хірургічної та протезної підтримки до психотерапії. Значну увагу приділяють лікуванню посттравматичного стресового розладу залучаючи до цього військових психологів, сімейних терапевтів та впроваджуючи довгострокові державні програми реінтеграції.

Окрім того, німецька система підтримки ветеранів війни передбачає широкий спектр інструментів та механізмів для їх повернення до цивільного життя. Зокрема, це:

- фінансування професійної перекваліфікації чи здобуття нової освіти;
- розроблення програм пріоритетного працевлаштування у державному секторі;
- здійснення персонального супроводу з питань зайнятості, оформлення документів, реалізації гарантій тощо.

Окремий акцент робиться на трудовій адаптації саме ветеранів війни з інвалідністю, забезпеченні для них доступності/безбар'єрності робочих місць і компенсуванні роботодавцям витрат на облаштування таких місць [29, с. 104].

Ветерани мають доступ до єдиного цифрового порталу, де зібрані всі

послуги – від подачі заяв до консультацій, яким вони можуть користуватись у будь-який час у зручний для них спосіб.

Для ефективної роботи національної системи підтримки ветеранів війни та злагодженої роботи публічно-владних інституцій в Німеччині функціонують спеціальні державні структури, зокрема Федеральне відомство у справах ветеранів Бундесверу.

Також варта сказати і про численні ветеранські організації і благодійні фонди, які співпрацюють з державою. Таке державно-громадське партнерство дозволяє реалізовувати проекти соціальної підтримки, психологічної реабілітації чи родинної допомоги оперативно без зайвої бюрократії [29, с. 104].

Для України Німецький досвід демонструє переваги системного, довгострокового та персоналізованого підходу. Його ключові елементи – це чіткі законодавчі гарантії, розгалужена реабілітаційна інфраструктура, підтримка у професійному становленні й активна взаємодія держави і громадського сектору. Як показує багаторічна практика така модель дозволяє забезпечити ветеранам війни не лише матеріальну стабільність, а й повноцінне повернення до цивільного життя.

Якщо говорити про таку європейську країну як Італія, то система державної підтримки ветеранів війни, аналогічно як і в Німеччині, ґрунтується на поєднанні законодавчих гарантій, соціального забезпечення та активної участі громадських організацій, в основу якої покладено принцип довгострокового соціального захисту. Ключовим нормативним актом з питань ветеранської політики є «Кодекс військової служби», який комплексно регулює питання статусу військовослужбовців, їх прав і соціальних гарантій, реабілітації та підтримки після завершення ними служби [5, с. 15].

Безпосередньо Італія забезпечує ветеранам війни:

- різноманітні фінансові компенсації у разі поранення, інвалідності або втрати працездатності, з урахуванням ступеня/рівня ушкодження;
- пенсійні виплати військовим, які відслужили встановлений строк або отримали травми під час виконання обов'язків;

- відшкодування витрат на лікування, реабілітацію, медичні препарати;
- компенсації для родин загиблих, включно з пенсіями по втраті годувальника та доступом до пільг в освітній сфері та щодо забезпечення житлом [29, с. 104].

Італія приділяє значну увагу медичній реабілітації. По-перше, ветерани війни мають доступ до військових і цивільних медичних центрів, які спеціалізуються на лікуванні травм, ампутацій, порушень опорно-рухового апарату. По-друге, широко застосовуються програми фізичної, соціально-психологічної реабілітації. По-третє, в країні функціонують центри по лікуванню посттравматичного стресового розладу, в яких ветерани отримують психотерапію, групову підтримку та допомогу у подоланні наслідків бойового стресу. По-четверте, особливою практикою є партнерства між державою, госпіталями та університетами, що дозволяє впроваджувати сучасні протоколи лікування.

Італія впроваджує активні інструменти допомоги у професійному поверненні ветеранів до цивільного життя. Серед них: квоти на працевлаштування ветеранів у державних установах; фінансування курсів перекваліфікації та підвищення кваліфікації; консультативний супровід при пошуку роботи; програми самозайнятості, які включають пільгове кредитування та менторську підтримку. Ветеранів війни також заохочують до участі в локальних економічних проєктах – частина регіонів країни виділяє спеціальні гранти для започаткування ветеранського бізнесу [39].

Важливе місце у системі державної підтримки ветеранів війни займає Національна асоціація «Жертви повинності». Це громадське об'єднання, що представляє інтереси військових і членів сімей загиблих або травмованих під час виконання обов'язків. Асоціація надає юридичні консультації та супровід, сприяє отриманню соціальних виплат, організовує психологічні програми та реабілітаційні заходи, бере участь у формуванні державної політики щодо ветеранів, популяризує тему в суспільстві та працює над зменшенням

соціальної стигми (негативного ставлення, упередження чи навішування «ярликів» суспільством на ветеранів війни).

Окрім того, в Італії для сімей ветеранів війни доступні: пільги на оренду або купівлю житла; першочергове право на соціальне житло; компенсації на адаптацію житла для осіб з інвалідністю; освітні стипендії для дітей загиблих військових [39].

Для України італійський досвід демонструє збалансований підхід, у якому держава поєднує чіткі правові гарантії з активною участю громадського сектору, а також застосовує персоналізований підхід, відповідно до якого рівень підтримки визначається не лише статусом ветерана, а й тяжкістю наслідків служби для здоров'я та соціальної адаптації.

Система державної підтримки ветеранів війни у Польщі є однією з найбільш розвинених у Центрально-Східній Європі. Вона спирається на комплексну законодавчу базу, ключовими нормативними документами якої є закони «Про забезпечення військових і воєнних інвалідів та членів їхніх родин», «Про проходження військової служби військовослужбовцями за контрактом», «Про службу професійних військовослужбовців», «Про ветеранів, які брали участь у діях за межами країни». Разом вони формують гнучку систему гарантій, яка враховує різну специфіку військової служби і потреби ветеранів війни [5, с. 19].

Польське законодавство передбачає чітко визначену систему грошових компенсацій:

- довічні пенсії та надбавки військовим, які отримали інвалідність під час служби;
- виплати сім'ям загиблих або зниклих безвісти під час виконання військових завдань;
- щомісячні компенсації на лікування, технічні засоби реабілітації, медикаменти;
- цільові доплати для покриття витрат на транспорт, санаторно-курортне лікування та адаптацію житла.

З-поміж іншого, ветерани війни з інвалідністю у Польщі мають право на підвищені виплати залежно від категорії інвалідності, а сім'ї загиблих отримують не лише пенсію, а й доступ до ряду додаткових пільг – від безкоштовного проїзду до державних стипендій для дітей [5, с. 19].

Польща забезпечує ветеранів війни безкоштовним доступом до мережі військових і цивільних медичних установ, що спеціалізуються на лікуванні травм, інвалідності та психологічних наслідків участі в бойових діях. При цьому ветерани, які брали участь у міжнародних операціях, мають право на пріоритетне лікування у військових госпіталях і спеціалізованих центрах. Наприклад, у Варшаві функціонує Центр психологічної допомоги, який працює з ветеранами та їх родинами, надаючи підтримку при стресових розладах, проблемах адаптації та сімейних труднощах.

Польська модель ветеранської підтримки робить акцент на поверненні ветеранів до економічно активного життя. Відповідно ветерани мають право на: професійну перекваліфікацію за державний кошт; індивідуальні консультації щодо пошуку роботи; участь у програмах перепідготовки у військових навчальних центрах; квоти на працевлаштування у державному секторі. І для ветеранів війни, які бажають розпочати власну справу, діють програми підтримки самозайнятості, що включають грантову допомогу, пільгові кредити та менторський супровід.

Також у Польщі активно функціонують ветеранські організації, які співпрацюють з державою у сфері соціальної інтеграції. Вони надають юридичні консультації, організовують групи взаємодопомоги, проводять освітні заходи тощо [39].

Організація всієї польської системи допомоги ветеранам війни концентрується у руках Міністерства національної оборони, зокрема його Департаменту соціальних справ. До речі, саме завдяки централізації управління польська модель вважається однією з найефективніших з точки зору узгодженості рішень та уникнення дублювання функцій [29, с. 105].

Для України польський досвід демонструє добре структуровану та

багаторівневу модель підтримки ветеранів війни, яка включає фінансові виплати, медичні й психологічні послуги, реабілітацію, допомогу у працевлаштуванні та захист прав сімей військових.

Таким чином, аналіз досвіду країн Європи (на прикладі Німеччини, Італії та Польщі) щодо надання підтримки ветеранам війни свідчить, що успішні європейські моделі ґрунтуються на системності, довгостроковості та персоналізованому підході. Протягом не одного року країни розробили та впроваджують власні комплексні ветеранські політики, що охоплюють правове регулювання, соціальне забезпечення, медико-психологічну допомогу та професійну реінтеграцію. В основі цих моделей – розвинена інституційна інфраструктура, чіткий механізм фінансових гарантій, спеціалізовані реабілітаційні протоколи й активна взаємодія держави з громадським сектором.

Відповідно для України європейський досвід демонструє, що ефективна ветеранська політика не обмежується одноразовими виплатами чи окремими пільгами. Вона передбачає довготривалу підтримку, орієнтовану на відновлення здоров'я, економічну самостійність та повноцінну інтеграцію ветеранів у мирне життя. А комплексне поєднання правових, соціальних і реабілітаційних інструментів забезпечує високий рівень захисту ветеранів війни та їх родин. Зважаючи на це, для формування сучасної української ветеранської політики необхідно:

- 1) систематизувати й оновити нормативно-правові акти у сфері ветеранської політики, розробивши Ветеранський кодекс, що забезпечить єдність підходів, усуне дублювання норм і спростить доступ до гарантій;
- 2) створити мережу профільних центрів для лікування бойових травм, реабілітації та роботи з посттравматичним стресовим розладом;
- 3) стандартизувати, відповідно до Європейської практики, протоколи реабілітації і програми підготовки фахівців з військової психіатрії;
- 4) укріпити інституційну спроможність Міністерства у справах ветеранів України та забезпечити йому реальні повноваження з координації міжвідомчої взаємодії, зокрема з Міністерством оборони, Міністерством

соціальної політики, сім'ї та єдності, Міністерством освіти та науки, Міністерством охорони здоров'я, регіональними органами влади й іншими публічно-владними інституціями;

5) посилити фінансові гарантії і прогнозованість фінансування, що повинно бути прив'язане до прогнозованої кількості ветеранів;

6) розширити функціонал порталу «Ветеран» або інтегрувати всі сервіси в єдину цифрову платформу, де ветерани війни зможуть отримати консультацію, подати документи, стежити за статусом виплат тощо;

7) проводити інформаційні кампанії щодо ролі ветеранів війни у суспільстві та максимально залучати їх до управління місцевими справами, реалізації громадських ініціатив.

3.2. Досвід підтримки ветеранів війни у США та можливість його застосування в Україні

Система державної підтримки ветеранів війни у Сполучених Штатах Америки вважається однією з найбільш розвинених у світі. Окремого закону, який комплексно регулює соціально-правовий захист вказаної категорії осіб немає. Військові закони, прийняті Конгресом, містять лише фундаментальні положення щодо статусу, пенсійних гарантій і соціального забезпечення ветеранів війни, які потім деталізуються актами Президента й органами військового управління. До речі, Президент видає настанови, положення, виконавчі накази, директиви, які мають таку ж обов'язкову силу, як акти Конгресу. Всі ці акти у сукупності складають Зводи законів США [5, с. 8].

Відповідно до законодавства США американські громадяни, які прослужили на дійсній військовій службі не менше терміну, встановленого для курсу підготовки новобранця (180 і більше днів) і звільнені не з причини негідної поведінки, підпадають під категорію «ветеран війни» та отримують

право на користування певними пільгами. Для звільнених по інвалідності мінімальні терміни служби законодавством не встановлюються [23].

Центральною установою, відповідальною за державну підтримку ветеранів війни, членів їх родин та осіб, що перебувають на їх утриманні (у тому числі загиблих військовослужбовців), є Міністерство у справах ветеранів, яке спільно з Міністерством оборони і Міністерством охорони здоров'я та соціального забезпечення США реалізує понад ста федеральних і відомчих програм за такими напрямками як:

- 1) соціальна реабілітація ветеранів війни з інвалідністю;
- 2) забезпечення житлом та скорочення числа бездомних ветеранів війни;
- 3) сприяння у працевлаштуванні ветеранів війни ;
- 4) увічнення пам'яті ветеранів війни;
- 5) різновекторна підтримка ветеранів війни та членів їх сімей з метою їх реінтеграції у цивільне життя [23].

Окрім Міністерства у справах ветеранів також залучаються Міністерство національної безпеки та Міністерство праці й інші урядові структури США. Цими відомствами організовуються семінари, які проводять фахівці Державної служби зайнятості, Служби підтримки військових сімей департаменту праці та штатні співробітники Центру ветеранів з питань зайнятості і працевлаштуванню. Такий комплексний підхід забезпечує узгодженість програм і доступність допомоги ветеранам війни у різних сферах.

Одним із найпотужніших компонентів американської підтримки ветеранів війни є розгалужена мережа медичних закладів. Це сотні спеціалізованих клінік, шпиталів, центрів реабілітації та психотерапевтичних установ (наприклад, центри лікування травм мозку, які надають допомогу ветеранам з наслідками вибухових поранень). Вказані заклади працюють за різноманітними державними програмами, серед яких можна виокремити програму PTSD Treatment Program, що включає індивідуальну та групову

терапію, службу кризової підтримки та онлайн-консультації; програму VA Caregiver Support, яка підтримує членів родини, що доглядають за пораненими ветеранами [32, с. 281].

Важливу роль також відіграють професійно-технічні освітні консультації, метою яких є допомога ветеранам війни обрати оптимальний напрям перепідготовки після служби. Така допомога може включати тестування здібностей, професійні дослідження, вибір правильного типу навчальної програми для подальшого навчання та вибір освітніх і навчальних засобів, якими може скористатися військовослужбовець. Існує кілька типів програм сприяння ветеранам війни в залежності від причин їх звільнення і тривалості служби. Крім цього, є спеціальні програми для ветеранів, які втратили працездатність унаслідок військової служби [39].

Однією із таких програм є «GI Bill», яка забезпечує ветеранам війни та членам їх сімей: оплату навчання у коледжах та університетах; щомісячну стипендію на проживання; фінансування професійних курсів, стажувань та перекваліфікаційних програм. Завдяки GI Bill мільйони ветеранів вже отримали дипломи, нову професію і змогли успішно інтегруватися у цивільний ринок праці [71].

Перехід від військової служби до цивільного життя у США також підтримується комплексом економічних інструментів так як:

- здійснення щомісячних виплат залежно від ступеня інвалідності;
- надання фінансової підтримки ветеранам війни із низьким доходом;
- надання пільгової іпотеки без початкового внеску та з гарантованою ставкою;
- звільнення від частини податків на нерухомість;
- надання індивідуальних податкових знижок для ветеранів та їх родин [39].

Для забезпечення економічної самостійності ветеранів війни розроблено численні державні програми. Однією із таких програм є SkillBridge Program,

відповідно до якої надається можливість пройти професійну підготовку ще під час завершення контракту на військовій службі. Програма існує для всіх категорій військовослужбовців незалежно від типу підписаного ними контракту. Більш того, ветерани можуть скористатися зазначеною програмою протягом 10 років після звільнення зі служби [32, с. 281].

Окрім зазначено, Міністерством зі справ ветеранів США було розроблено веб-сайт, через який здійснюється інформування ветеранів війни про їх права, гарантії та привілеї, а також про різноманітні державні програми їх підтримки [39].

Отже, американська система державної підтримки ветеранів війни є багатовимірною, інституційно потужною й орієнтованою на довгострокову реінтеграцію. Вона поєднує медичний супровід, психологічну допомогу, освіту, гарантії працевлаштування, фінансову підтримку вказаної категорії осіб, забезпечуючи їх необхідними ресурсами і можливостями для швидкого і «безболісного» повернення у мирне життя.

Зважаючи на американський досвід державної підтримки ветеранів війни Україна може:

- 1) збільшити кількість реабілітаційних центрів, які спеціалізуються на роботі з ветеранами, що мають опіки різного ступеня і складності, ампутації, вибухові травми;
- 2) здійснювати підготовку військових психологів та соціальних працівників за американськими стандартами;
- 3) налагодити співпрацю з університетами та представниками бізнесу для стажувань і подальшого працевлаштування ветеранів війни, котрі здобули нову освіту/фах;
- 4) забезпечити можливість використання освітньої допомоги протягом десяти і більше років з дня отримання статусу ветерана війни;
- 5) запровадити програму професійної підготовки військових ще до їх звільнення зі служби, щоб уникнути різкого переходу з мілітаризованого до цивільного життя;

- б) встановити податкові пільги для ветеранів війни, котрі відкрили власну справу і роботодавців, які беруть ветеранів до себе на роботу;
- 7) створити єдину модель реінтеграції, яку застосовуватимуть громади, центри зайнятості, медичні заклади, військові адміністрації на місцях.
- 8) впровадити менторські програми й індивідуальні плани реінтеграції для ветеранів;

Висновки до Розділу 3

Успішні європейські системи підтримки ветеранів війни ґрунтуються на комплексності, довгостроковості та персоналізованому підході. Країни вже не один рік реалізують власні ветеранські політики, що охоплюють правове регулювання, соціальне забезпечення, медико-психологічну допомогу та професійну реінтеграцію вказаної категорії осіб. В основі цих систем – розвинена інституційна інфраструктура, чіткий механізм фінансових гарантій, спеціалізовані реабілітаційні протоколи, активна взаємодія держави з громадським сектором.

У свою чергу, американський досвід показує, що ефективна державна підтримка ветеранів війни має бути: централізованою, при цьому з широкою міжвідомчою співпрацею; масштабною, яка охоплює всі сфери життя; гнучкою, котра враховує як загальні, так індивідуальні потреби ветеранів війни; цифровою, сучасною і зручною; орієнтованою на повноцінну реінтеграцію, а не лише на фінансово-соціальні виплати.

Україна може успішно впровадити європейський й американський досвід, створивши систему, яка не обмежується одноразовими виплатами чи окремими пільгами, а передбачає довготривалу підтримку, орієнтовану на відновлення здоров'я, економічну самостійність і повноцінне повернення ветеранів війни до гідного, незалежного й активного життя після служби.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі досліджено вітчизняну практику й іноземний досвід державної підтримки ветеранів війни. Отриманні результати у процесі дослідження дають змогу сформулювати наступні висновки і пропозиції:

1. Ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на територіях інших держав. Нормативно закріплений правовий статус ветерана війни в Україні охоплює не лише визначення їх соціально-правового становища, але і підкріплений комплексом інституційних, правових та інформаційних засобів, механізмів й інструментів, покликаних забезпечити їх соціальний захист і підтримку.

На жаль, чинне законодавче визначення ветерана війни не враховує усієї багатоманітності сучасних воєнних реалій, не відображає різні форми участі у бойових діях, а також не охоплює специфіку умов, у яких виконуються військові завдання. Вважаємо, що такий підхід не дозволяє повною мірою відобразити правовий і соціальний статус усіх осіб, які брали участь у захисті держави. У зв'язку з цим постає об'єктивна потреба у розробленні оновленої, більш змістовної та комплексної дефініції поняття «ветеран війни», яка б відповідала сучасним умовам ведення війни та забезпечувала належне правове визнання і захист усіх її учасників.

2. Конституційні гарантії, міжнародні документи, спеціальні закони та урядові постанови формують багаторівневу правову основу державної підтримки ветеранів війни в Україні. Така основа забезпечує ветеранам війни не лише матеріальну підтримку, а й умови для повноцінної соціальної інтеграції, професійної адаптації й активної участі у політичному, економічному і культурному житті країни. Разом із тим, ми вважаємо, що сучасні виклики, пов'язані з затяжною повномасштабною війною та трансформацією потреб ветеранів, зумовлюють необхідність у подальшій модернізації нормативної бази щодо посилення державної підтримки вказаної

категорії осіб та забезпечення максимально справедливих можливостей для реалізації їх особистісного і професійного потенціалу. Одним із найважливіших кроків у цьому є прийняття Ветеранського кодексу, що безпосередньо вплине на: систематизацію й усунення хаотичності у вітчизняному законодавстві; розширення кола осіб, які мають право на державну підтримку; застосування комплексного підходу замість фрагментарних рішень; стандартизацію державних послуг; посилення координації між різними публічно-владними інституціями.

3. Сучасні потреби ветеранів війни в Україні є комплексними і багатогранними, охоплюючи медико-психологічну, соціально-економічну й інформаційно-правову сфери. Аналіз показує, що значна частина цих потреб залишається частково або повністю незадоволеною, що ускладнює повноцінну реінтеграцію даної категорії осіб у мирне життя. Безпосередньо на сьогодні, ветерани війни стикаються із проблемами доступу до якісного медичного лікування і реабілітації, відсутністю системної психологічної підтримки, труднощами з отриманням юридичних консультацій, інформаційною необізнаністю щодо власних прав і можливостей, а також бар'єрами у працевлаштуванні, перекваліфікації і розвитку власної справи. Додатковими негативними факторами є бюрократичні процедури, нерівномірність доступу до послуг між різними регіонами країни та недостатня участь самого суспільства у підтримці ветеранів війни. Це свідчить не лише про загальну слабкість існуючих механізмів й інструментів державної підтримки, а й про їх фрагментарність, нерівномірність та невідповідність реаліям, що тільки підсилює відчуття ізольованості ветеранів війни. Окрім того, зростання кількості такої категорії осіб, зміна соціально-демографічного портрету та характеру бойового досвіду створюють нові виклики, які потребують оперативної, системної і, водночас, довгострокової реакції держави. З огляду на це, ми вважаємо, що необхідно переходити від точкових і короткострокових управлінських рішень до цілісної, довгострокової, стратегічно й грамотно вибудованої державної політики. Адже ветерани є важливою ресурсною

частиною суспільства, тому ефективно задоволення їх потреб має не лише гуманітарне, а й соціально-економічне значення для розвитку нашої держави.

4. Державна фінансова підтримка ветеранів війни є максимально орієнтованою на задоволення потреб і вирішення проблем ветеранів війни, з якими вони зіштовхуються у процесі реінтеграції у мирне життя й «пошуку» себе. Такий підхід демонструє прагнення держави не лише забезпечити ветеранів базовими соціальними гарантіями, а й підтримати їх повноцінне повернення до активного суспільного життя. Ми підтримуємо у цьому контексті державницьку позицію та переконанні, що це інвестиція у людський капітал, суспільну стійкість і майбутнє повоєнного відновлення нашої країни. Водночас, з огляду на масштаб майбутньої демобілізації та збільшення кількості ветеранів війни, наявне фінансування не зможе повною мірою покрити потреби усіх категорій ветеранів, якщо не буде пропорційно збільшене у найближчі роки. Зокрема, значними залишаються витрати на житло, реабілітацію і розвиток сервісної інфраструктури, які потребують чіткої прив'язки до прогнозованої кількості ветеранів. Окрім того, чітко проявляються такі проблемні моменти як: відсутність конкретних правил розподілу коштів; недосконалість механізмів довгострокового планування; ризик нестачі ресурсів; слабка деталізація взаємодії між державними джерелами фінансування. Відповідно для усунення цих проблем і недоліків необхідно сформулювати багатоканальну модель фінансування та розробити гарантії неперервності фінансової підтримки ветеранів війни.

Існуючі на сьогоднішній день всі державні програми соціальної, медичної та психологічної допомоги ветеранам війни поступово формують комплексну модель підтримки, здатну охопити всі ключові сфери життя вказаної категорії осіб та їх родин. Сучасний підхід ґрунтується на принципах доступності, адресності та безперервності допомоги – від моменту поранення чи демобілізації до повної інтеграції у цивільне життя. Переконанні, що саме інтегрованість та комплексність дозволять підвищити ефективність державної допомоги і створити умови для гідного життя тих, хто захищав Україну.

5. Підхід європейських країн до надання підтримки ветеранам війни ґрунтується на системному, довгостроковому та персоналізованому підході. Європейські держави вибудували комплексні системи, які поєднують чітке правове регулювання, соціальне забезпечення, медико-психологічну допомогу та професійну реінтеграцію. Для України такий досвід демонструє, що дієва ветеранська політика має виходити за межі разових виплат і пільг, забезпечуючи довготривалу підтримку, відновлення здоров'я, економічну самостійність і повноцінну інтеграцію ветеранів у мирне життя. З огляду на це Україні доцільно:

- систематизувати й оновити нормативну базу;
- розширити мережу профільних центрів з лікування і реабілітації бойових травм;
- стандартизувати, відповідно до Європейської практики, протоколи реабілітації і програми підготовки фахівців з військової психіатрії;
- забезпечити стабільні фінансові гарантії відповідно до прогнозованої кількості ветеранів;
- посилити інституційну спроможність Міністерства у справах ветеранів України;
- інтегрувати всі послуги в єдину цифрову платформу;
- проводити інформаційні кампанії щодо ролі ветеранів війни у суспільстві та максимально залучати їх до управління місцевими справами, реалізації громадських ініціатив.

6. Державна система підтримки ветеранів війни у США є комплексною, інституційно сильною та орієнтованою на довгострокову реінтеграцію, яка поєднує медичні, психологічні, освітні, професійні та фінансові інструменти, що забезпечують ветеранам максимально плавне повернення до цивільного життя. Спираючись на американський досвід, для удосконалення вітчизняної системи підтримки ветеранів війни необхідно:

- налагодити координацію між усіма ключовими державними органами;

- запровадити підготовку військових психологів і соціальних працівників за сучасними міжнародними стандартами;
- розвивати співпрацю із закладами освіти та бізнесом для стажувань і подальшого працевлаштування ветеранів війни;
- забезпечити довготривалий доступ (на 10-20 років) до освітніх програм і фінансових пільг;
- запровадити менторські програми й індивідуальні плани реінтеграції ветеранів війни;
- передбачити податкові стимули для ветеранів, котрі започаткували власну справу та роботодавців, які наймають ветеранів.

Переконані, що поетапне, комплексне впровадження вищеперерахованого сприятиме формування ефективної, фінансово стійкої та багатопрофільної системи державної підтримки ветеранів війни в Україні, яка не матиме аналогів у світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text.
2. Алещенко В.І. Євроатлантичні стандарти. Військо України. 2006. № 9. С. 6-9.
3. Андрощук О.В. Операція об'єднаних сил / Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А-Я / Редкол.: В.А. Смолій та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2021. 773 с.
4. Бейкун А.Л., Топольницький В.В., Каптан М.В. Проблемні та дискусійні питання сфери нормативного забезпечення соціальної адаптації військовослужбовців з огляду на їх системність та ефективність. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України. 2023. № 2(78). С. 127-132.
5. Васильєв Д.М., Сухарєв С.М. Гарантії соціального захисту і соціального забезпечення військовослужбовців та інших осіб, які беруть участь у захисті державного суверенітету України: аналітичні матеріали. К.: Реанімаційний Пакет Реформ, 2015. 56 с.
6. Ветеран ПРО. Державні послуги для ветеранів, ветеранок та їхніх сімей [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://veteranpro.gov.ua/>.
7. Ветеранів в Україні стає більше: як зміниться їх кількість після завершення війни [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.rbc.ua/rus/news/veteraniv-ukrayini-stae-bilshe-k-zminitsya-1764664391.html>.
8. Ветеранський кодекс та нові програми підтримки захисників: уряд ухвалив низку рішень [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://glavcom.ua/country/politics/veteranskiy-kodeks-ta-novi-prohrami-pidtrimki-zakhisnikiv-urjad-ukhvaliv-nizku-rishen-1090228.html>.

9. Держбюджет-2025: підтримка ветеранів війни [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhbiudzheth-2025-pidtrymka-veteraniv-viiny>.

10. Деякі питання ментальної, спортивної, фізичної, психологічної реабілітації та професійної адаптації ветеранів війни, членів їх сімей та деяких інших категорій осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2024 р. № 307 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/307-2024-%D0%BF#Text>.

11. Деякі питання Міністерства у справах ветеранів: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1175 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2018-%D0%BF#Text>.

12. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.

13. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text.

14. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується прийняття додаткової відмітної емблеми (Протокол III), від 8 грудня 2005 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g74#Text.

15. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 травня 1996 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text.

16. Єгоричева С.Б. Фінансово-економічні механізми забезпечення реінтеграції ветеранів війни в Україні. Економіка і регіон. 2024. № 3(94). С. 133-140.

17. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.

18. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.

19. Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12 серпня 1949 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.

20. Женевська конвенція про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, що постраждали в корабельних аваріях, зі складу збройних сил на морі від 12 серпня 1949 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text.

21. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

22. Загоруй Л.М., Загоруй І.С. Соціальна культура підтримки ветеранів та ветеранок в Україні. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2025. № 2(50). С. 299-307.

23. Інформаційна довідка щодо функціонування у різних державах міністерств у справах ветеранів [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.usva.org.ua/mambo3/index.php?option=com_content&task=view&id=6804&Itemid=60.

24. Кастро К., Дурсун С. Реінтеграція військового ветерана. Підхід, управління та оцінка переходу військових ветеранів до цивільного життя. Вашингтон, 2019. 158 с.

25. Керрінгтон Дж.Г. Огляд міжнародних практик у сфері реінтеграції ветеранів та ветеранок: міркування щодо воєнного та післявоєнного контексту України. К., 2023. 104 с.

26. Ковальов Д.І. Правовий статус військовослужбовців та членів їх

сімей: загальнотеоретичний аналіз. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2025. Вип. 89. Ч. 2. С. 441-445.

27. Конвенція Міжнародної організації праці про мінімальні норми соціального забезпечення від 28 червня 1952 р. № 102 [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011#Text.

28. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю від 13 грудня 2006 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text.

29. Кондратенко О.О. Міжнародний досвід щодо забезпечення державою соціальної захищеності ветеранів війни. Держава та регіони. 2018. № 1(61). С. 102-106.

30. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

31. Концепція політики щодо ветеранів та їхніх сімей. Експертні рекомендації до формування оновленої державної політики щодо ветеранів та їхніх сімей. К., 2023. 108 с.

32. Корольов С.С. Практичні аспекти створення, утвердження та нормативно-правового забезпечення гарантій соціального захисту військовослужбовців країн-членів НАТО. Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних сил. 2011. Вип. 3(29). С. 280-283.

33. Кохан В.П. Працевлаштування ветеранів війни за результатами професійної адаптації: правові проблеми і виклики. Право та інновації. 2024. № 2(46). С. 179-185.

34. Майже 19 млрд грн на ветеранську політику: ухвалено Державний бюджет–2026 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/maizhe-19-mlrd-hrn-na-veteransku-polityku-ukhvaleno-derzhavnyi-biudzheth2026>.

35. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

36. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text.

37. НАТО та документи: Стандартизація за загальними принципами [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ukrainetonato.com.ua/standarty-nato/nato-ta-dokumenty-standartyzatsiia-za-zahalnymy-pryntsypamy/>.

38. Новіков Є.А. До питання про правовий статус ветеранів війни та їх трудові гарантії. Право та інновації. 2024. № 3(47). С. 63-69.

39. Огляд міжнародних практик у сфері реінтеграції ветеранів і ветеранок: міркування щодо воєнного та повоєнного контексту України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2025-11/undp-ua-veteran-reintegration-report-ukr.pdf>.

40. П'єцко Ю. Ветеранам тут не місце? Якою має бути ветеранська політика в Україні. Центр спільних ідей [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://centreua.org/analitika/veteranam-tut-ne-mistse-yakoyu-maye-buty-veteranska-polityka-v-ukrayini/>.

41. Пашинський В.Й. Конституційно-правовий статус військово-службовців в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. К., 2007. 190 с.

42. Пашинський В.Й., Медвідь Л.П., Шамрай Б.М. Правовий статус та соціальний захист військовослужбовців: поняття і правове регулювання [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/342/9400/19630-1?inline=1>.

43. Погосян Р. Поняття та особливості захисту прав ветеранів війни. Актуальні проблеми правознавства. 2023. №1 (33). С 109-113.

44. Потреби ветеранів і ветеранок: результати шостого опитування Українського ветеранського фонду [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://veteranfund.com.ua/analytics/analiz-potreb-ta-problem-veteraniv-ta-veteranok-za-2024-rik/>.

45. Права ветеранів та особового складу Збройних сил в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/rights->

of-veterans-and-personnel-of-armed-forces-in-ukraine.

46. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 р. № 638-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 25. Ст. 180.

47. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня соціального захисту окремих категорій ветеранів війни: Закон України від 14 травня 2015 р. № 426-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 30. Ст. 272.

48. Про внесення змін до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» щодо формування комплексного підходу до внутрішньої політики у ветеранській сфері: Закон України від 11 березня 2025 р. № 4285-IX. Відомості Верховної Ради України. 2025. № 33. Ст. 126.

49. Про Єдиний державний реєстр ветеранів війни: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2019 р. № 700 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/700-2019-%D0%BF#Text>.

50. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 р. № 1058-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 49-51. Ст. 376.

51. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5067-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 24. Ст. 243.

52. Про затвердження Порядку та умов забезпечення соціальної та професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2017 р. № 432 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-2017-%D0%BF#Text>.

53. Про індексацію пенсійних і страхових виплат та додаткових заходів щодо підвищення рівня соціального захисту найбільш вразливих верств населення у 2024 році: Постанова Кабінету Міністрів України від

23 лютого 2024 р. № 185 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-2024-%D0%BF#Text>.

54. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 9. Ст. 106.

55. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон України від 18 січня 2018 р. № 2268-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 10. Ст. 54 (втратив чинність від 21 квітня 2022 р.).

56. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 9 квітня 1992 р. № 2262-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 29. Ст. 399.

57. Про порядок виготовлення та видачі посвідчень і нагрудних знаків ветеранів: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 1994 р. № 302 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-94-%D0%BF#Text>.

58. Про порядок надання пільг, передбачених Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 лютого 1994 р. № 94 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94-94-%D0%BF#Text>.

59. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 квітня 2018 року «Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях»: Указ Президента України від 30 квітня 2018 р. № 116/2018 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/2018#Text>.

60. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 р. № 2011-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 15. Ст. 190.

61. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закону України від 22 жовтня 1993 р. № 3551-ХІІ. Відомості Верховної Ради України.

1993. № 45. Ст. 425.

62. Про схвалення Концепції Державної цільової програми «Ветеран. Робота» на 2026-2027 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 жовтня 2025 р. № 1163-р [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2025-%D1%80#Text>.

63. Про схвалення Концепції Державної цільової програми з підтримки ветеранського підприємництва на 2026-2028 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2025 р. № 1343-р [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1343-2025-%D1%80#Text>.

64. Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 р. № 1209-р [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-%D1%80#Text>.

65. Про схвалення Стратегії формування системи повернення з військової служби до цивільного життя на період до 2033 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2024 р. № 1350-р [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1350-2024-%D1%80#Text>.

66. Скільки буде пенсія у майбутніх ветеранів війни [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://kyiv.ukrainianwall.com/122932-veteranam-viyni-obmezhili-rozmir-maybutnih-pensiy-u-kabmini-zabuli-pro-se-vsih-poperediti>.

67. Словник української мови: в 11 т. / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І.К. Білодід (голова) та ін. Київ: Наук. думка, 1970–1980. Т. 1: А-В / ред. тому: П.Й. Горещкий та ін. 1970. XXVII, 799 с.

68. Україна розширить підтримку ветеранів у 2026 році [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://hnh.news/21001/ukrayina-rozshyryt-pidtrymku->

veteraniv-u-2026-rocz/.

69. Уряд схвалив Концепцію Державної цільової програми «Ветеран. Робота» на 2025–2027 роки [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-skhvalyv-kontseptsiiu-derzhavnoi-tsilovoi-prohramy-veteran-robota-na-20252027-roky>.

70. Черевко Н.О. Європейська соціальна хартія (переглянута) як фундаментальний документ забезпечення соціальних прав: історія та імплементація в Україні. Вісник Національної академії правових наук України. 2025. № 1. Т. 32. С. 191-204.

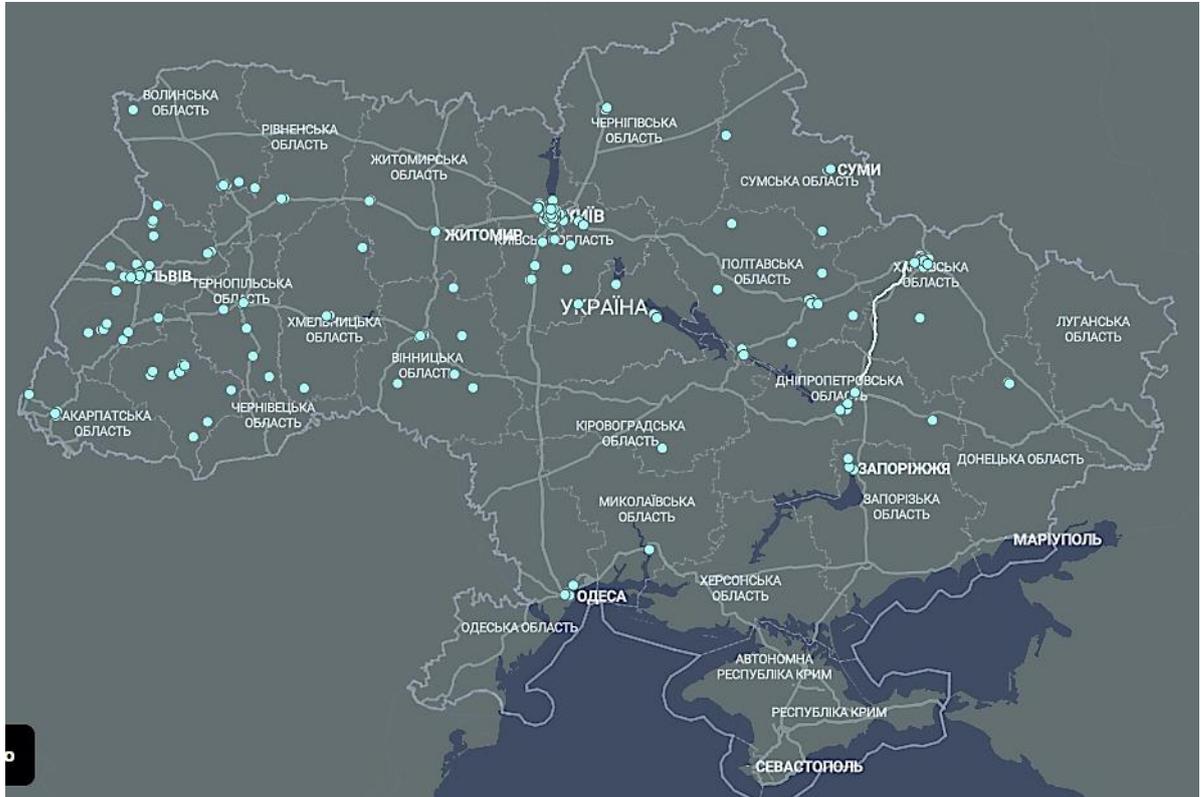
71. About GI Bill benefits [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.va.gov/education/about-gi-bill-benefits/>.

72. Oxford English Dictionary, second edition, edited by John Simpson and Edmund Weiner, Clarendon Press, 1989 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.oed.com/>.

Визначення поняття «ветеран» в іноземних країнах

<i>Країна</i>	<i>Визначення</i>
Австралія	особа, яка служить або служила в АСО щонайменше один день». Сюди належать регулярні та резервні сили.
Хорватія	особа, яка організованим чином брала участь у захисті незалежності, територіальної цілісності та суверенітету Республіки Хорватія». Сюди належать низка підкатегорій осіб, залучених до бойових дій, а також сім'ї загиблих і тих, хто підтримував воєнні потуги.
Франція	охоплює службу у визнаному бойовому підрозділі щонайменше упродовж 90 днів, бойовий досвід / участь у визнаній зовнішній місії.
Німеччина	кожен солдат, який служить у Bundeswehr (збройних силах) і всі ті, хто з почесними звільнений з армії, тобто без втрати звання, вважаються ветеранами збройних сил».
Ізраїль	особи, яка: (а) прослужила щонайменше дванадцять місяців (окрім виняткових випадків), (б) служила у збройних силах Ізраїлю, прикордонній поліції, поліції Ізраїлю чи в'язничній службі, або (в) пройшла національну державну службу у визнаній установі». Сюди не входять особи, які перебувають на службі у резерві.
Польща	1) особи, які брали участь у боротьбі за незалежність і суверенітет Польщі в межах військових підрозділів Польщі чи союзників у період 1914–1956 рр., працювали в підпільних органах влади, надавали притулок особам, яким загрожувала смертна кара (наприклад членам єврейської громади в часи Другої світової війни), та учасники повстань проти комуністичного режиму у грудні 1970 р.; 2) учасники операцій за межами державних кордонів Польщі: Член військових сил, прикордонної служби, поліції, Агентства державної охорони чи Національної пожежної служби, який офіційно перебував щонайменше 60 днів на миротворчій чи стабілізаційній місії.
Сполучене Королівство Великобританії	будь-яка особа, яка прослужила щонайменше один день у збройних силах (ЗС) або в регулярних, резервних силах (яка вже залишила службу). Комерційні моряки, якщо вони виконували визначені законом військові операції, також вважаються ветеранами. Резервісти, які не мобілізовані, також отримують статус ветерана, окрім випадків і до моменту, коли їх не призвуть на фактичну службу.
США	особа, яка служила як чинний військовослужбовець, у флоті чи в повітряних силах, і яку було звільнено зі служби чи звільнено від виконання обов'язків за будь-яких умов, окрім як у зв'язку з ганебною поведінкою. Резервісти, призвані на чинну службу на федеральному рівні, або особа, яка отримала поранення, завдане під час навчань, також може вважатися ветераном.

Мапа ветеранських бізнесів

Недоліки державної фінансової підтримки ветеранів війни

<i>Непропорційність між обсягом фінансування та реальними потребами</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Попит на реабілітаційні, соціальні та житлові програми перевищує можливості бюджету, що призводить до великих черг, браку фахівців і затримок у наданні послуг
<i>Нерівномірність фінансування різних напрямів</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Значні кошти спрямовуються на окремі проекти (наприклад, житло чи інфраструктуру), тоді як програми ментального здоров'я, професійної адаптації та підтримки працевлаштування часто мають обмежені бюджети
<i>Залежність від щорічного бюджетного планування</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Відсутність багаторічних, довгострокових фінансових гарантій створює ризики нестабільності й не дозволяє вибудувати стійку систему реабілітації та підтримки
<i>Недостатня гнучкість механізмів фінансування</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Частина коштів спрямовується через бюрократичні процедури, що ускладнює оперативне реагування на нагальні потреби ветеранів
<i>Обмежені можливості місцевих громад</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Ветеранські потреби часто перекладаються на громади, які не мають достатнього фінансового ресурсу чи механізмів для повноцінної підтримки